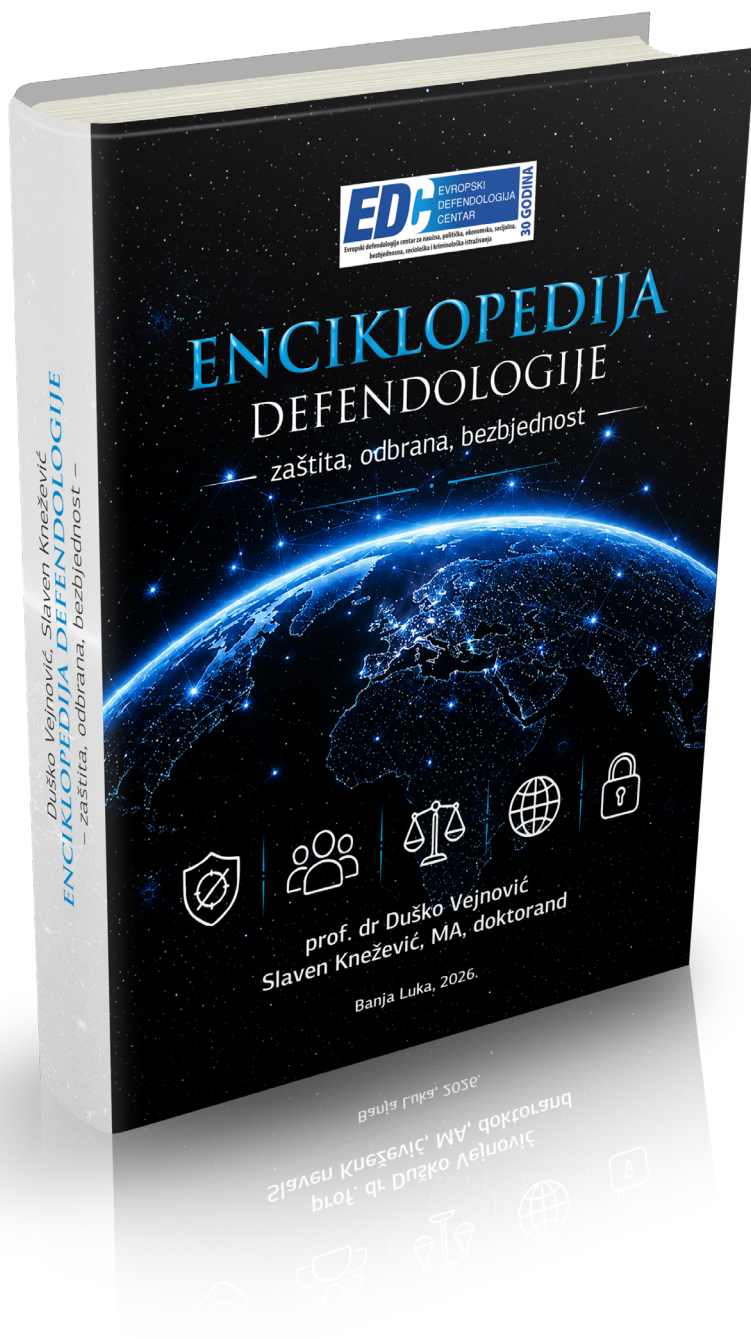

NAJAVA

Svaka nauka koja drži do sebe mora u određenom trenutku svog razvoja dobiti enciklopediju – predmet u kojem se rasuto znanje sabira, provjerava, definiše i predaje budućim generacijama. Enciklopedija upravo to čini za defendologiju obilježavajući 30 (trideset) godina uspješnog rada i razvoja DEFENDOLOGIJE na naučnom diskursu
ZAŠTITA+ODBRANA=BEZBJEDNOST

*Studentima, mom najvećem nadahnuću i
podršci koji su mojim predavanjima dali
smisao i trajno me inspirisali...*

ENCIKLOPEDIJA DEFENDOLOGIJE

– zaštita, odbrana, bezbjednost –

Autori:

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka
Slaven Knežević, MA, doktorant Fakulteta političkih nauka
Univerziteta u Banjoj Luci

Izdavač:

Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna,
bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

Za izdavača:

Prof. dr Duško Vejnović

Recenzenti:

Akademik prof. dr Drago Branković, Akademija nauka i
umjetnosti Republike Srpske
Prof. dr Predrag Obrenović, pukovnik, Oružane snage Bosne i Hercegovine
Dr Bojan Macuh, Maribor, Republika Slovenija

Glavni i odgovorni urednik:

Vesna Vejnović, dipl. ecc

Tehnički urednik:

Vedran Čičić

Lektor:

Mr Tatjana Ponorac

Štampa:

Markos, Banja Luka

Tiraž:

500

*Enciklopedija defendologije je rezultat istraživanja iz projekta tima eksperata
Evropskog defendologija centra za naučna, politička, ekonomska, socijalna,
bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka, broj 28-118/2024
od 15. 10. 2024. godine*

Duško Vejnović, Slaven Knežević

ENCIKLOPEDIJA DEFENDOLOGIJE

– zaštita, odbrana, bezbjednost –

Banja Luka, 2026. godina

Predgovor

Svaka nauka dostiže zrelost onoga trenutka kada se okrene samoj sebi — kada, pored istraživanja svog predmeta, počne sistematski da promišlja vlastite pojmove, vlastitu istoriju i vlastite granice. Enciklopedija je klasični oblik takvog samopromišljanja. Ona nije puki zbir odrednica, abecedno poredanih radi lakšeg pretraživanja, nego pokušaj da se cjelokupno znanje jedne discipline sabere, uredi i izloži kao koherentna cjelina, da se rasuti pojmovi, teorije, institucije i ličnosti dovedu u međusobni odnos i time učini vidljivom unutrašnja arhitektura nauke. Kada su se Didro i D’Alamber u osamnaestom vijeku poduhvatili izrade svoje *Encyclopédie*, oni nisu namjeravali samo da popišu postojeće znanje; namjeravali su da ga preurede, da pokažu kako pojedinačne nauke i vještine čine jedinstveno tkanje ljudskog uma, te da tim činom sistematizacije samo znanje unaprijede. U tom duhu, i sa punom sviješću o skromnijim razmjerama vlastitog poduhvata, nastala je i ova enciklopedija — prva sveobuhvatna enciklopedija defendologije na našem jeziku i, koliko je priređivačima poznato, jedna od prvih takve vrste uopšte.

Defendologija je mlada nauka, ali njen predmet star je koliko i sama civilizacija. Rat, prijetnja ratom, priprema za rat i zaštita od njegovih posljedica prate ljudske zajednice od njihovih najranijih oblika; Heraklitova misao da je *polemos* otac svih stvari nije tek retorička hiperbola arhajskog mislioca, nego uvid u konstitutivnu ulogu sukoba u oblikovanju političkih poredaka, tehnologija, privreda i kultura. Pa ipak, sistematsko, metodološki disciplinovano izučavanje zaštite, odbrane i bezbjednosti kao jedinstvenog fenomena — ne rata kao takvog, što je predmet ratne vještine i vojnih nauka u užem smislu, niti bezbjednosti kao apstraktne kategorije međunarodnih odnosa, nego cjelokupnog sklopa kojim se društva brane, štite i obezbjeđuju — plod je tek novije istorije nauke. Defendologija je izrasla iz potrebe da se prevaziđe fragmentarnost koja je dugo opterećivala ovo polje: vojne nauke bavile su se oružanom silom, kriminologija unutrašnjom bezbjednošću, međunarodni odnosi spoljnom politikom i ravnotežom moći, sociologija društvenim korijenima nasilja, ekonomija troškovima naoružavanja — a cjelina, ono što sve te dimenzije povezuje u jedinstven zaštitno-odbrambeni sistem društva, ostajala je bez svoje nauke. Defendologija je odgovor na taj epistemološki manjak. Odgovore na navedeno pitanje potrebno je potražiti u razvijanju nove sveobuhvatne nauke o zaštiti, odbrani i bezbjednosti, koja bi preispitala zakone društvenih nauka te putem njih povezivala dostignuća svih odvojenih zaštitno-odbrambenih, bezbjednosnih naučnih disciplina, te pronašla optimalne mogućnosti zaštitno-odbrambeno-bezbjednosne funkcije na globalnom, mikro i makro nivou. Defendologija je sveobuhvatno rješenje. Opštepoznato je da je zna-

nje o zaštiti, odbrani i bezbjednosti rasprostranjeno, zato što se ono, kao sveobuhvatni problem posmatra u svim naučnim disciplinama kao što su: sociologija, politikologija, pravo, filozofija, međunarodni odnosi itd. (ali nedostaje jedinstveni sistemski pristup, npr. ispitivanje i artikulacija, protok) osnovnih pojava na ovom polju. Ovo se sada pojavljuje kao potreba, privlačeći naučnike koji proučavaju zaštitu, odbranu i bezbjednost čiji je broj u porastu. Zaštita, odbrana i bezbjednost predstavljaju tri elementa (varijable), čija se pojedinačna izjednačenost u pojednostavljenom obliku može izraziti kao zaštita + odbrana = bezbjednost (sigurnost). Svrha zaštite i odbrane je bezbjednost (sigurnost) živih bića, i drugih u prirodnom i društvenom sistemu. Zaštitno-odbrambena funkcija je sveobuhvatna i nerazdvojiva. Sadrži skup faktora, uslova i aktivnosti suštinskih za postizanje bezbjednosti (sigurnosti). U nauci o zaštiti, odbrani i bezbjednosti (defendologiji) riječ zaštita, odbrana i bezbjednost imaju svoje originalno i puno značenje. Zaštita se odnosi na identifikaciju uslova pod kojima se prijeti (živom biću, vrsti, društvu, državi, naciji), te njihovo reduciranje do obima koji ne prijeti dostignutom nivou bezbjednosti (sigurnosti), npr. redukovanje izvora i oblika ugrožavanja i mogućnosti njene akcije, kao i razvoj. Zahvaljujući složenosti uslova prijetnje i postizanja bezbjednosti (sigurnosti) zaštita i odbrana se često sprovode kao integrisani i istovremeni proces (defendologija). Veliki doprinos razvoju i afirmaciji defendologije dala je naučno-istraživačka organizacija Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja iz Banje Luke. Naučno-istraživačka organizacija Evropski defendologija centar postoji i uspješno radi već 30 (trideset) godina, te ima potpisanih preko četrdeset sporazuma o poslovno-tehničkoj, stručnoj i naučnoj saradnji sa različitim stručnim i naučnim subjektima u regionu. U opštem smislu, defendologija se može i treba definisati kao opšta nauka o zaštiti, odbrani i bezbjednosti. Njen zadatak i cilj je da proučava pravilnosti koje su osnova postojanja i sprovođenja funkcije zaštite, odbrane i bezbjednosti živih bića, naročito čovjeka i ljudskog društva, ljudskih zajednica, nacija, država. Utoliko je defendologija po svojoj prirodi integrativna i interdisciplinarna nauka, ali ne u onom labavom smislu u kojem se interdisciplinarnost danas često priziva kao ukras. Njena interdisciplinarnost je konstitutivna: predmet defendologije — u naučnom diskursu zaštita + odbrana = bezbjednost, dakle funkcija društva u svoj njenoj složenosti — ne može se ni zahvatiti drugačije nego ukrštanjem perspektiva. Politikologija joj daje razumijevanje države i moći; sociologija razumijevanje društvenih grupa, sukoba i kohezije; pravo normativni okvir upotrebe sile; ekonomija logiku resursa i logistike, proizvodnje i raspodjele u uslovima oskudice i prinude; psihologija razumijevanje straha, morala i borbene motivacije; istorija dubinu iskustva bez koje sva-

ka teorija ostaje apstraktna; tehničke nauke razumijevanje sredstava kojima se odbrana materijalizuje. Zadatak defendologije nije da ove perspektive mehanički sabere, nego da ih sintetiše u teorijski okvir sposoban da objasni kako društva opstaju u svijetu u kojem izazovi, rizici i prijetnje nikada ne iščezavaju, nego samo mijenjaju oblik.

Da prijetnje mijenjaju oblik, ali ne iščezavaju — to je, možda, središnja pouka epohe u kojoj ova enciklopedija nastaje. Iluzija „kraja istorije”, koja je obilježila deceniju nakon pada Berlinskog zida, odavno je raspršena. Poslijehladnoratovski bezbjednosni poredak, zasnovan na pretpostavci o nepovratnosti liberalnog mira i o ratu kao anahronizmu rezervisanom za periferiju svjetskog sistema, erodirao je pred našim očima. Povratak rata velikih razmjera na evropsko tlo, produženi konflikti na Bliskom istoku sa dalekosežnim posljedicama po svjetska energetska tržišta i globalnu privredu, ubrzana trka u naoružanju, tehnološka revolucija u domenu autonomnih borbenih sistema, vještačke inteligencije i sajber-prostora, te ponovno otkriće da vojna moć počiva na industrijskoj dubini, logističkoj izdržljivosti i mobilizacionoj sposobnosti društva — sve to vratilo je pitanja zaštite, odbrane i bezbjednosti u samo središte političkog, ekonomskog i svakog drugog naučnog interesovanja. Fenomeni ratne ekonomije i ratne reindustrializacije, konverzije civilnih proizvodnih kapaciteta u ratne, odbrambene, otpornosti lanaca snabdijevanja i strategijske autonomije, koji su donedavno izgledali kao predmet ekonomske istorije dvadesetog vijeka, pokazali su se kao goruća pitanja sadašnjosti. Nauka koja pretenduje da razumije zaštitu, odbranu i bezbjednost ne može ih zaobići; ova enciklopedija stoga im posvećuje naročitu pažnju.

Za naučnu zajednicu prostora na kojem ova enciklopedija nastaje, ta pitanja imaju i dodatnu, bolnu neposrednost. Jugoslovenska kriza i ratovi devedesetih godina dvadesetog vijeka predstavljaju, u analitičkom smislu, jedinstven istorijski laboratorij: raspad složene federalne države sa razvijenim i teritorijalno integrisanim vojnoindustrijskim kompleksom, fragmentacija jedinstvenog zaštitnog, odbrambenog i bezbjednosnog sistema, improvizovano formiranje novih vojski i novih ratnih privreda u uslovima embarga i međunarodne izolacije, transformacija zaštitnih, odbrambenih i bezbjednosnih struktura i njihova reaktivacija u ratnim uslovima, te dugotrajne društvene, ekonomske i institucionalne posljedice svega toga — malo je istorijskih epizoda koje defendološkoj nauci nude toliko građe i toliko pouka. Priređivači ove enciklopedije duboko su uvjereni da naučna obrada tog iskustva nije samo dug prema istoriji, dug prema duhu svoga podneblja i svome narodu, nego i doprinos opštoj teoriji: ono što se na postjugoslovenskom prostoru odigralo u malom, svijet danas posmatra u velikom. Slično važi i za bliskoistočne ratove, čije ekonomske reperkusije — od poremećaja na naftnim tržištima do preraspodjele globalnih tokova kapitala i energije — pokazuju kako

se savremeni oružani sukobi prelamaju kroz svjetsku privredu i kako se granica između ratišta i tržišta sve više briše.

Enciklopedijski žanr nameće priređivačima posebne obaveze i posebna ograničenja. Odrednica mora biti sažeta, a ne smije biti površna; mora biti pouzdana, a nastaje u polju u kojem su mnogi pojmovi sporni, mnoge granice fluidne, a mnoge ocjene neizbježno vrijednosno obojene. Priređivači su nastojali da tim izazovima odgovore dosljednom primjenom nekoliko načela. Prvo, načela pojmovne strogosti: svaka odrednica polazi od jasnog određenja pojma, njegove etimologije i istorije, te njegovog mjesta u pojmovnom sistemu defendologije. Drugo, načela teorijskog pluralizma: tamo gdje u nauci postoje suprotstavljene škole i pristupi, odrednice ih izlažu ravnopravno, ne prikrivajući sporove lažnim konsenzusom, ali ni ne prepuštajući čitaoca relativizmu bez orijentira. Treće, načela istorijske utemeljenosti: apstraktni pojmovi izloženi su kroz istorijske primjere, jer su zaštita, odbrana i bezbjednost, više nego mnoge druge oblasti, struka i nauka iskustva. Četvrto, načela regionalne ukorijenjenosti i univerzalne relevantnosti: enciklopedija posvećuje dužnu pažnju našem jeziku, našim institucijama, našim autorima i našem istorijskom iskustvu, ali ih dosljedno smješta u svjetski stručni i naučni kontekst, uvjerena da provincijalizam i mimikrija tuđih uzora podjednako osiromašuju nauku.

Struktura enciklopedije odražava širinu defendološkog polja. Čitalac će u njoj naći odrednice posvećene temeljnim pojmovima — odbrani, zaštiti, bezbjednosti, izazovu, prijetnji, riziku, moći, strategiji; teorijskim školama i paradigma; institucijama nacionalnih i međunarodnih bezbjednosnih sistema; istorijskim događajima i procesima koji su oblikovali savremeno razumijevanje zaštite, odbrane i bezbjednosti; ekonomskim dimenzijama zaštite, odbrane i bezbjednosti — od odbrambenih budžeta i vojnoindustrijskih kompleksa do ratnih ekonomija i reindustrijalizacije; tehnološkim sistemima i njihovim strategijskim implikacijama; pravnim okvirima, od međunarodnog humanitarnog prava do nacionalnih zaštitnih, odbrambenih i bezbjednosnih zakonodavstava; te ličnostima — teoretičarima, istraživačima i praktičarima — čiji je rad obilježio razvoj discipline. Biografske odrednice uvrštene su prema naučnom doprinosu, a ne prema formalnim zvanjima ili institucionalnim položajima, u uvjerenju da istoriju nauke pišu ideje, a ne titule.

Nijedna enciklopedija nije, niti može biti, dovršeno djelo. Znanje koje ona sabira raste i mijenja se brže nego što ga je moguće popisati; svaki izbor odrednica podrazumijeva i izostavljanja koja će budući čitaoci s pravom osporavati; svaka formulacija nosi pečat trenutka u kojem je nastala. Priređivači to ne doživljavaju kao manjkavost, nego kao prirodu stvari: enciklopedija je snimak žive nauke, a ne njen nadgrobni spomenik. Ako ova enciklopedija — knjiga — posluži studentu

kao prvi pouzdan orijentir, istraživaču kao referentno polazište, praktičaru kao most prema teoriji, a široj javnosti kao svjedočanstvo da se o zaštiti, odbrani i bezbjednosti može i mora misliti naučno — trijezno, kritički i bez ideoloških ostrašćenosti — njena svrha biće ispunjena.

Na kraju, dug je zahvalnosti. Enciklopedija je po definiciji kolektivno djelo, i ova ne bi bila moguća bez predanog rada tima eksperata defendologije koji uspješno funkcioniraju i razvijaju se 30 (trideset) godina, autora odrednica, recenzenata čija je kritička strogost podigla kvalitet rukopisa, lektora i redaktora koji su bdjeli nad jezičkom i pojmovnom dosljednošću, te institucija i pojedinaca koji su poduhvat podržali. Svima njima priređivači izražavaju iskrenu zahvalnost. Odgovornost za propuste, koji su u djelu ovakvog obima neizbježni, ostaje, razumije se, na priređivačima — kao i nada da će buduća izdanja, obogaćena primjedbama čitalaca, biti potpunija i bolja.

Predajući ovu enciklopediju naučnoj i stručnoj javnosti, priređivači je predaju i vremenu — s uvjerenjem da će disciplina kojoj je posvećena, defendologija, u decenijama koje dolaze biti potrebna nego što bismo željeli, i s nadom da će znanje koje ona sabira doprinijeti ne samo razumijevanju rata i prijetnje, nego, posredno, i onome što je krajnja svrha svake nauke o zaštiti, odbrani i bezbjednosti: očuvanje mira.

Autori

SADRŽAJ

Predgovor	5	Alijansa (vojno-politički savez)	77
Preface	25	Aktivna odbrana	78
Voorwoord	31	Asistencija oružanih snaga	79
Préface	39	Avijacija (vojno vazduhoplovstvo) ..	80
Vorwort	47	Aerodromska (vazduhoplovna)	
Предисловие	55	bezbjednost	81
ENCIKLOPEDIJA DEFENDOLOGIJE		Antipiraterija	82
Agresija	57	Ataše (vojni i bezbjednosni)	83
Agresor	57	Ambasada i diplomatska	
Aneksija	58	bezbjednost	84
Anarhija (međunarodna)	59	Autoritarizam	85
Antagonizam	60	Autonomija	86
Asimetrično ratovanje	61	Antiobavještajna	
Asimetrične prijetnje	62	(kontraobavještajna) djelatnost ...	86
Asimetrija moći	63	Aktivne mjere (dezinformisanje i	
Antiterorizam	63	uticaj)	87
Atentat	64	Atribucija (pripisivanje napada) ...	88
Apartheid	65	Akter (subjekt) bezbjednosti	89
Apsolutna bezbjednost	66	Aksiologija bezbjednosti	90
Apsolutno oružje	67	Asimilacija	91
Atomsko (nuklearno) oružje	68	Anomija	92
Antibalistička odbrana	68	Aktivizam (bezbjednosni i politički) ..	92
Analiza (procjena) rizika	69	Aspekti (sektori) bezbjednosti	93
Anticipacija prijetnji	70	Audit (revizija) bezbjednosti	94
Alarmiranje i rano upozoravanje ...	71	Apolitičnost oružanih snaga	95
Akcident (tehničko-tehnološka		Autohtoni (domaći) terorizam	96
nesreća)	72	Akcija (specijalna i antiteroristička) ..	97
Ambijentalna (ekološka)		Akumulacija naoružanja (trka u	
bezbjednost	73	naoružanju)	98
Apatridija	74	Adaptivna bezbjednost i otpornost	
Azil	74	(rezilijentnost)	99
Amnestija	75	Antikorupcijska bezbjednost	
Arbitraža	76	(integritet sistema)	100
		Balistika	101
		Balistička raketa	101
		Balkanizacija	102

Bataljon	103	Bojište.....	129
Bedem	103	Bojkot.....	130
Bespilotni vazduhoplov	104	Bojni otrov.....	130
Bezbjednosna arhitektura	105	Bombardovanje.....	131
Bezbjednosna dilema.....	106	Bombaški napad.....	132
Bezbjednosna garancija.....	106	Borba	133
Bezbjednosna kriza	107	Borbena gotovost	133
Bezbjednosna kultura	108	Borbeni moral.....	134
Bezbjednosna politika	108	Borbena osiguranje	135
Bezbjednosna prijetnja	109	Branjeni objekat	135
Bezbjednosna procjena	110	Brigada.....	136
Bezbjednosna provjera	111	Brojno stanje.....	137
Bezbjednosna reforma sektora be- zbjednosti	111	Buna.....	137
Bezbjednosna saradnja	112	Buzan, Barry	138
Bezbjednosna zajednica.....	113	Carinska služba.....	139
Bezbjednosne studije	114	Casus belli	140
Bezbjednosni izazovi, rizici i prijetnje	114	CBRN oružje i zaštita.....	140
Bezbjednosni menadžment.....	115	Centar gravitacije	141
Bezbjednosni paradoks	116	Centar izvrsnosti	141
Bezbjednosni perimetar	116	Centar moći.....	142
Bezbjednosni rizik	117	Centar za obavješćavanje i uzbunjivanje	143
Bezbjednosni sektor.....	118	Centar za obuku	143
Bezbjednosni sistem.....	119	Centar za upravljanje u kriznim situacijama.....	144
Bezbjednosni vakuum	119	Centralizacija komandovanja	145
Bezbjednosno-obavještajni sistem ..	120	Centripetalne i centrifugalne sile ..	145
Bezbjednosna zona.....	121	Cenzura	146
Bezbjednost.....	121	Cijena bezbjednosti	147
Bilans moći	122	Cijena rata.....	147
Bilateralni odnosi	123	Cijepljenje i zdravstvena bezbjednost	148
Biometrija	124	Cilj (vojni cilj).....	149
Biološko oružje.....	124	Cilj rata (ratni ciljevi).....	149
Bioterrorizam	125	Ciljane sankcije.....	150
Bjekstvo	126	Ciljanje.....	151
Bjekstvo mozгова.....	126	Ciljano ubistvo	151
Blic-krig.....	127	Ciljevi nacionalne bezbjednosti ..	152
Blok	128	Ciklus nasilja.....	153
Blokada	128		

Citadela	153	Deeskalacija	177
Civilizacijski sukob	154	Defanziva	178
Civilna bezbjednost	154	Defendologija	178
Civilna diplomatija	155	Defetizam	179
Civilna evakuacija	156	Definicija bezbjednosti	179
Civilna komponenta mirovne operacije	156	Dehumanizacija	180
Civilna kontrola oružanih snaga ..	157	Dejstvo	181
Civilna mobilizacija	158	Delegitimizacija	181
Civilna nuklearna bezbjednost ..	158	Demarkacija granice	182
Civilna obavještajna služba	159	Deminiranje	183
Civilna odbrana	160	Demilitarizacija	183
Civilna otpornost	160	Demobilizacija	184
Civilna policija	161	Demografija i bezbjednost	184
Civilna pripravnost	162	Demokratska kontrola sektora bezbjednosti	185
Civilna vazдушna bezbjednost	162	Demonstracija sile	186
Civilna vlast	163	Demonstracije	186
Civilna zaštita	164	Deportacija	187
Civilne mete	164	Depopulacija	188
Civilne slobode i bezbjednost	165	Deradikalizacija	188
Civilne žrtve	166	Derogacija prava	189
Civilno društvo	166	Destabilizacija	189
Civilno-vojna saradnja	167	Detant	190
Civilno-vojni odnosi	168	Dezerterstvo	191
Cjelokupna (opštenarodna) odbrana	168	Dezinformacija	191
Cjelovita bezbjednost	169	Dezintegracija države	192
Clausewitz, Carl von	170	Dijalog	193
Cordon sanitaire	170	Dijaspora i bezbjednost	193
Crna ekonomija	171	Diktat	194
Crna lista	171	Diktatura	194
Crna propaganda	172	Diplomatija	195
Crno tržište oružja	173	Diplomatija prinude	196
Crta razgraničenja	173	Diplomatski imunitet	196
Crvena linija	174	Direktiva	197
Crveni krst	175	Disciplina	198
Crveni telefon	175	Disperzija snaga	198
Curenje podataka	176	Diverzija	199
Decentralizacija komandovanja ...	176	Divizija	199
		Dobrosusjedski odnosi	200

Dobrovoljac	201	Ekonomsko ratovanje	224
Doktrina	201	Ekspanzionizam	224
Dojava	202	Ekspedicione snage	225
Domino-efekat	202	Eksplzivna naprava	226
Domovinska bezbjednost	203	Eksteritorijalnost	226
Donošenje odluka u kriznim uslovima.	204	Eksterminacija	227
Dosije	204	Eksterna bezbjednost.	227
Droga kao bezbjednosna prijetnja . .	205	Eksterna vojna intervencija.	228
Društvena bezbjednost	206	Eksterni akteri u sukobu	229
Društvo rizika.	206	Ekstradicija	229
Dugotrajni rat	207	Ekstremizam	230
Država	207	Elektromagnetni impuls	230
Državna bezbjednost	208	Elektronsko ratovanje	231
Državna granica	209	Element iznenađenja	232
Državna tajna	209	Elementarne nepogode	232
Državni interes	210	Elitne jedinice	233
Državni suverenitet	210	Emancipacija.	233
Državni terorizam	211	Embargo	234
Državni udar	212	Emergentne prijetnje	235
Dužnost	212	Emigracija	235
Dvojni agent	213	Enklava	236
Dvopolarni poredak.	213	Energetska bezbjednost.	236
Dvostruka namjena	214	Energetska infrastruktura	237
Edukacija za bezbjednost	215	Energetska tranzicija	238
Efikasnost sistema bezbjednosti. .	215	Energetska zavisnost	238
Egzekucija	216	Epidemija.	239
Egzil	217	Epidemiološki nadzor	240
Egzistencijalna prijetnja.	217	Eskadron	240
Egzodus	218	Eskadroni smrti	241
Eko-terorizam.	218	Eskalacija.	241
Ekološka bezbjednost	219	Eskorta	242
Ekološka katastrofa	220	Espionaža.	242
Ekološke migracije	220	Etika obavještajne djelatnosti	243
Ekonomska bezbjednost	221	Etika rata	244
Ekonomska kriza	221	Etnička distanca	244
Ekonomska pomoć.	222	Etnička homogenizacija.	245
Ekonomska špijunaža	223	Etnička integracija	245
Ekonomske sankcije.	223	Etnička mobilizacija.	246
		Etničke manjine	247

Etnički sukob	247	Fizička bezbjednost	270
Etničko čišćenje	248	Fizička izolacija	271
Etnocentrizam	248	Fizička prinuda	271
Etnonacionalizam	249	Fizička zaštita ličnosti	272
Etos	250	Fizičko nasilje	272
Evakuacija	250	Fizičko obezbjeđenje	273
Evropska bezbjednosna arhitektura	251	Fizičko-tehnička zaštita	274
Fait accompli	251	Fleksibilni odgovor	274
Faktor logistike i snabdijevanja ..	252	Flota	275
Faktor prostora i geografije	253	Fondovi	275
Faktor slučaja i neizvjesnosti	253	Forenzika	276
Faktor tehnologije	254	Formacija	277
Faktor vođstva	254	Forsirani marš	277
Faktor vremena u sukobu	255	Forsiranje	278
Faktori nacionalne moći	256	Fortifikacija	278
Falanga	256	Fortifikacijska linija	279
Falsifikovanje	257	Forum za bezbjednosnu saradnju ..	280
Falsifikovanje dokaza	257	Foto-izviđanje	280
Falsifikovanje izbora	258	Fragilna država	281
Falsifikovanje novca	259	Fragmentaciona municija	281
Falš-alarm	259	Fragmentacija	282
Falš-zastava	260	Frakcija	282
Fanatizam	260	Front	283
Fašizam	261	Frontalni napad	284
Faze sukoba	262	Frontijer	284
Federacija	262	Frustraciono-agresivna teorija ..	285
Federalizam i bezbjednost	263	Fundamentalizam	285
Fenomen plaćenika	263	Fundamentalni nacionalni interesi	286
Fenomen samoubilačkih napada ..	264	Funkcionalizam	287
Fenomen stranih boraca	265	Fuzioni centar	287
Filijala	265	Garda	288
Filozofija bezbjednosti	266	Garnizon	288
Filozofija nenasilja	266	General	289
Filozofija rata	267	Generalštab	290
Finansijska bezbjednost	268	Genocid	290
Finansiranje odbrane	268	Geoekonomija	291
Finansiranje terorizma	269	Geopolitika	292
Fizička barijera	269	Geostrategija	292

Gerila (gerilsko ratovanje)	293	Hijerarhija (komandna).....	317
Gerilac	293	Hipersonično oružje	317
Glad kao oružje.....	294	Hipoteza demokratskog mira.....	318
Glasine.....	295	Hirurški (precizni) udar	319
Globalizacija i bezbjednost	295	Histerija (masovna)	319
Globalna bezbjednost	296	Hladni rat	320
Globalni pozicioni sistem (GPS) ..	296	Hladno oružje.....	320
Globalni terorizam.....	297	Hobs, Tomas (Hobbes, Thomas) ..	321
Globalno upravljanje	298	Holokaust	322
Gospodar rata.....	298	Hors de combat (lica van borbe) ..	322
Gradska gerila.....	299	Humana (ljudska) bezbjednost....	323
Gradsko (urbano) ratovanje	300	Humanitarna intervencija.....	323
Građanska neposlušnost	300	Humanitarna katastrofa.....	324
Građanski rat.....	301	Humanitarna pomoć	325
Granata	302	Humanitarni koridor	325
Granična bezbjednost	302	Humanitarno pravo (međunarodno	
Granična kontrola	303	humanitarno pravo).....	326
Granični incident.....	303	HUMINT (obavještajni rad	
Granični spor	304	sa ljudskim izvorima).....	327
Grupno nasilje	305	Huliganizam	327
Gubici (ratni gubici).....	305	Hantington, Semjuel	
Gušenje pobune	306	(Huntington, Samuel P.)	328
Gvozdena zavjesa	307	Identitet i bezbjednost.....	329
Haški tribunal (Međunarodni		Ideologija.....	329
krivični sud za bivšu Jugoslaviju) ..	307	Ilegalac (ilegala)	330
Haške konvencije	308	Imigracija.....	331
Haker i hakerski napad	308	Imperijalizam	331
Hapšenje	309	Imunitet (međunarodnopravni)...	332
Harizmatско vođstvo.....	310	Improvizovana eksplozivna	
Haubica	310	naprava (IED)	333
Hazard (opasnost)	311	Incident (bezbjednosni)	334
Hegemon	312	Indikatori ranog upozoravanja....	334
Hegemonija.....	312	Indoktrinacija	335
Helikopter (vojna upotreba).....	313	Industrija naoružanja	
Helsinški završni akt	314	(odbrambena industrija).....	336
Hemijsko oružje	314	Industrijska bezbjednost.....	336
Hemijski terorizam	315	Infiltracija	337
Hibridne prijetnje.....	315	Informacija (obavještajni podatak)	338
Hibridno ratovanje.....	316	Informaciona bezbjednost	339

Informaciono ratovanje	339	Izvori ugrožavanja bezbjednosti. . .	365
Infrastruktura (kritična)	340	Izvoz naoružanja i kontrola izvoza	366
Inicijativa (u borbenim dejstvima) . .	341	Izvučene pouke (lessons learned) .	367
Inostrana vojna pomoć	342	Jaltski poredak	367
Inspekcije u kontroli naoružanja .	342	Janjičari	368
Instrumenti nacionalne moći	343	Jastrebovi i golubovi.	369
Insurgencija (pobunjeništvo)	344	Jataci (jatakovanje)	370
Integracije (evroatlantske i		Javna bezbjednost.	370
evropske)	344	Javna diplomatija	371
Integrisani sistem zaštite i		Javne nabavke u sektoru	
spasavanja	345	bezbjednosti	372
Integritet (teritorijalni)	346	Javni red i mir	373
Intenzitet oružanog sukoba.	347	Javno mnjenje i bezbjednost	373
Interesne sfere	347	Javno okupljanje	374
Interna (unutrašnja) bezbjednost. .	348	Javno-privatno partnerstvo u	
Internacionalizacija sukoba	349	bezbjednosti	375
Interniranje	349	Jedinica (vojna).	376
Interoperabilnost	350	Jedinstveni prostor slobode,	
Interpol	351	bezbjednosti i pravde (EU)	376
Interventne jedinice policije	352	Jedinstvo komandovanja	377
Invalidi rata (ratni vojni invalidi). .	352	Jednakost država (suverena	
Invazija.	353	jednakost)	378
Inženjerija (vojna).	354	Jednopolarni poredak	
Iredentizam	355	(unipolarnost).	379
Iregularne migracije.	355	Jednostranost (unilateralizam). . .	379
Istorijski revizionizam	356	Jednostrano proglašenje	
Istraga (krivična)	357	nezavisnosti.	380
Istraživanje i razvoj u odbrani . . .	357	Juriš	381
Izbjeglice	358	Jurišna avijacija	381
Izbjeglički kampovi	359	Jurisdikcija (nadležnost)	382
Izdaja (veleizdaja).	360	Jus ad bellum i jus in bello	383
Izgradnja mira.	360	Kadrovska bezbjednost	384
Izgradnja povjerenja i		Kamuflaža (maskiranje)	384
bezbjednosti (mjere)	361	Kapitulacija	385
Izlazna strategija	362	Karantin	386
Iznuda (reket)	362	Kasarna	387
Izolacionizam	363	Katastrofa.	387
Izopštene (parija) države	364	Kaznena politika.	388
Izviđanje	365		

Klasifikovane informacije (tajni podaci)	389	Kultura bezbjednosti	415
Klimatske promjene i bezbjednost	389	Laka pješadija	415
Koalicija (vojno-politička)	391	Lako naoružanje i malokalibarsko oružje	416
Kolaboracija (kvislinštvo)	391	Lančana reakcija (nuklearna)	417
Kolateralna šteta	392	Laseri i lasersko oružje	417
Kolektivna bezbjednost	393	Latentni sukob	418
Kolektivna odbrana	394	Lavine i klizišta	419
Komanda	394	Lažna uzbuna	419
Komandant	395	Legalitet (načelo zakonitosti)	420
Komandna odgovornost	396	Legalno posjedovanje oružja (civilno naoružanje)	421
Komandovanje i rukovođenje	396	Legija stranaca	422
Komunikaciona bezbjednost	397	Legitimitet	422
Konflikt (sukob)	398	Legitimni monopol fizičke sile	423
Kontingent (vojni)	398	Letalitet (smrtonosnost) oružja	424
Kontranapad	399	Lice mjesta (uviđaj)	425
Kontraobavještajna djelatnost	400	Licenciranje u privatnoj bezbjednosti	425
Kontraterorizam	400	Lična bezbjednost	426
Kontrola naoružanja	401	Lična zaštitna oprema	427
Konvencije o ratnom pravu	402	Liderstvo u bezbjednosti	428
Konvencionalno naoružanje	402	Likvidacija (ciljano ubistvo)	428
Konvencionalno ratovanje	403	Linija fronta	429
Konvoj	404	Linija razdvajanja snaga	430
Konzularna zaštita	405	Linije snabdijevanja (komunikacije)	431
Kooperativna bezbjednost	405	Lišenje slobode	431
Kopnena vojska	406	Lobiranje	432
Korpus	407	Logistika (vojna)	433
Korupcija	407	Logor	434
Kosmička (svemirska) bezbjednost	408	Lojalnost	434
Krijumčarenje	409	Lokacijski podaci i praćenje kretanja	435
Kriminalistika	410	Lokalna samouprava i bezbjednost	436
Kriminal (organizovani)	410	Lokalni oružani sukobi	437
Kriminologija	411	Lovačka avijacija	437
Kritična infrastruktura	412	Lučka bezbjednost	438
Kriza	412		
Krizni menadžment (upravljanje krizama)	413		
Krizno komuniciranje	414		

Lustracija	439	Mjere bezbjednosti	465
Lutajuća municija	440	Mjere povjerenja i bezbjednosti ..	466
Ljekarsko obezbjeđenje (sanitetska podrška)	440	Mobilizacija	467
Ljudska bezbjednost	441	Moć	468
Ljudska prava i bezbjednost	442	Monitoring (nadgledanje primirja) ..	468
Ljudske žrtve (gubici)	442	Moral (vojnički)	469
Ljudski faktor u bezbjednosti	443	Moratorijum	470
Ljudski resursi u sektoru bezbjednosti	444	Mornarica (ratna)	471
Ljudski štit	445	Mostobran	471
Ljudsko dostojanstvo	445	Motorizovane i mehanizovane jedinice	472
Ljudstvo (vojni sastav)	446	Mučenje (tortura)	473
Makijavelizam	447	Multilateralizam	474
Manevar	448	Multipolarnost	475
Manipulacija	448	Municija	475
Marionetska vlada	449	Nacija	476
Masakr	450	Nacionalizam	477
Masovne grobnice	451	Nacionalna bezbjednost	478
Medijacija (posredovanje)	451	Nacionalna garda	479
Mediji i bezbjednost	452	Nacionalni interes	479
Međunarodna bezbjednost	453	Nadzor (bezbjednosni)	480
Međunarodne organizacije	454	Najamnici (plaćenici)	481
Međunarodni krivični sud	454	Naoružanje	482
Međunarodno humanitarno pravo ..	455	Napad	483
Međunarodno javno pravo	456	Naredba (naređenje)	483
Međusobno zagarantovano uništenje	457	Narodna (opštenarodna) odbrana	484
Metodologija istraživanja bezbjednosnih pojava	457	Nasilni ekstremizam	485
Migracije i bezbjednost	458	Nasilje	486
Milicija	459	Nedržavni akteri	487
Militarizacija	460	Neposredna opasnost	487
Militarizam	461	Nepovredivost granica	488
Mina	461	Neproliferacija (neširenje oružja za masovno uništenje)	489
Minska polja i deminiranje	462	Neratna dejstva (operacije koje nisu rat)	490
Mir	463	Neregularne (iregularne) snage ..	491
Mirovne operacije	464	Nesreća (masovna)	492
Mirovni sporazum	464	Nesvrstanost (Pokret nesvrstanih) ..	492

Neutralnost	493	Oporavak (postkrizni i postkonfliktni)	522
Nevladine organizacije i bezbjednost	494	Opsada	522
Nezavisnost (državna)	495	Opšta vojna obaveza	523
Novi ratovi	496	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS)....	524
Novi svjetski poredak	497	Oružana borba	525
Nuklearna bezbjednost i sigurnost	497	Oružane snage	526
Nuklearna trijada	498	Oružani sukob	527
Nuklearno odvracanje	499	Oružje za masovno uništenje	527
Nulta tolerancija	500	Osmatranje i javljanje	528
Nužna odbrana i krajnja nužda ...	501	Otmica	529
Njegovanje tradicija (vojnih)	502	Otpornost (rezilijentnost).....	530
Njemačko pitanje	502	Otpor (pokret otpora)	531
Njujorški protokol (Protokol o statusu izbjeglica)	503	Otvoreni izvori (OSINT).....	532
Obavještajna djelatnost	504	Ovlašćenja policije	532
Obavještajne službe	505	Pandemija	533
Obavještajni ciklus	506	Paravojne formacije	534
Obezbjedenje (fizičko-tehničko)... 506		Paritet (strateška ravnoteža)	535
Objekti od posebnog značaja za odbranu	507	Partizanski rat	536
Obuka (vojna i bezbjednosna)	508	Piraterija	537
Odbrambena industrija	509	Planiranje odbrane.....	537
Odbrambena politika	510	Pobuna (ustanak, insurekcija) ...	538
Odbrana	510	Podmornice	539
Odgovornost za zaštitu (R2P).....	511	Pogranična bezbjednost	540
Odmazda (represalije)	512	Policija	541
Odvracanje	513	Poligrafsko testiranje	542
Ofanziva	514	Politička (društvena) kriza	542
Oficir	514	Politika bezbjednosti	543
Oklopne jedinice	515	Polivalentnost prijetnji	544
Okupacija	516	Pomorska bezbjednost	545
Ombudsman u sektoru bezbjednosti	517	Ponašanje u vanrednim situacijama	546
Opasne materije	518	Poremećaj javnog reda	547
Operacija (vojna)	518	Posredna (proksi) strategija	547
Operacije informacione	519	Posttraumatski stresni poremećaj ...	548
Operativna (borbena) gotovost ...	520	Pravila upotrebe sile (angažovanja)..	549
Operativni centar	521	Pravo oružanih sukoba	550
		Prevenција (bezbjednosna)	551

Preventivna diplomatija.	552	Rodna ravnopravnost i	
Preventivni i preemptivni napad ..	553	bezbjednost	580
Prijetnja (bezbjednosna)	553	Ropstvo dužničko i prinudni rad ..	581
Prisluškivanje i tajni nadzor		Ropstvo i savremeno ropstvo	582
komunikacija.	554	Rukovođenje u vanrednim	
Privatne vojne i bezbjednosne		situacijama.	583
kompanije	555	Ruralna i urbana bezbjednost.	583
Prljava bomba (radiološko oružje) ..	556	Sabotaža	584
Procjena bezbjednosnih rizika ...	557	Sajber bezbjednost	585
Profesionalizacija oružanih snaga ..	558	Samoodbrana (države).	586
Propaganda	559	Samoopredjeljenje naroda.	587
Protivteroristička dejstva.	559	Samoubilački terorizam.	588
Protivvazduhoplovna odbrana ...	560	Sankcije (međunarodne)	589
Provokacija	561	Saradnja u oblasti bezbjednosti ..	589
Psihološke operacije.	562	Sekuritizacija	590
Punktovi i kontrola kretanja	563	Separatizam	591
Radarski sistemi	564	Sila (upotreba sile)	592
Radikalizacija	565	Sistem bezbjednosti	593
Radiološka, hemijska i biološka		Sistem civilne zaštite	594
zaštita	566	Sistem odbrane	595
Rani sistem upozoravanja	566	Sistem osmatranja,	
Ranjivost	567	obavješćavanja i uzbunjivanja.	596
Rat.	568	Skloništa i sklanjanje	597
Ratni zarobljenici	569	Sloboda kretanja i bezbjednost.	597
Ratni zločini	570	Službe bezbjednosti	598
Ravnoteža snaga	571	Snage za brzo reagovanje.	599
Razoružanje.	571	Solidarnost (kao bezbjednosno	
Reforma sektora bezbjednosti ...	572	načelo)	600
Regionalna bezbjednost.	573	Specijalne jedinice	601
Reintegracija boraca (razoružanje,		Spoljna (vanjska) bezbjednost ...	602
demobilizacija, reintegracija)	574	Sprječavanje sukoba	603
Represalijske	575	Standardi bezbjednosti	604
Represija	576	Strah (kao bezbjednosni	
Revolucija u vojnim poslovima ...	577	fenomen)	604
Rezerva (vojna).	577	Strategija	605
Rizik	578	Strateška kultura	606
Rizik od katastrofa i smanjenje		Subverzija	607
rizika.	579	Sukob niskog intenziteta	608
		Suverenitet	609

Šifrovanje (kriptografija)	610	Uzbunjivanje	640
Šteta (ratna i od katastrofa)	611	Vanredno stanje	641
Štrajk i bezbjednost	611	Vazduhoplovna odbrana	642
Taktika	612	Vazdušni prostor (suverenitet i kontrola)	643
Talačka kriza	613	Verifikacija (kontrola naoružanja)	645
Tampon zona	614	Veterani	646
Tehnološka bezbjednost	615	Vještačka inteligencija i bezbjednost	647
Tenk	616	Vođa (političko i vojno vođstvo)	647
Terenska bezbjednost	617	Vojna diplomatija	648
Teritorijalna odbrana	617	Vojna neutralnost	649
Teritorijalne vode i pomorske zone	618	Vojna sila	650
Teritorijalni integritet	619	Vojni obavještajni rad	651
Terorizam	620	Vojni rok	652
Totalitarizam	621	Vojno-industrijski kompleks	653
Totalna odbrana	622	Vojno pravo	654
Transnacionalne prijetnje	623	Vojska	655
Tranziciona pravda	624	Volja za odbranom	655
Trgovina ljudima	625	Vrbovanje (regrutovanje)	656
Trka u naoružanju	625	Zaljev i pomorska uska grla	657
Ucjena	626	Zamrznuti konflikti	658
Udar (državni udar, puč)	627	Zarobljena država	659
Ugrožavanje bezbjednosti	628	Zarobljeništvo	660
Ujedinjene nacije	629	Zaštićene zone	661
Unutrašnja bezbjednost	630	Zaštita i spasavanje	661
Upravljanje granicom (integrisano)	631	Zaštita kritične infrastrukture	662
Upravljanje krizama	632	Zaštita podataka o ličnosti	663
Upravljanje rizicima	632	Zaštita svjedoka	664
Urbano ratovanje	633	Zavjera i teorije zavjere	665
Uslovljavanje (bezbjednosno i političko)	634	Zdravstvena bezbjednost	666
Ustanak	635	Zloupotreba droga i bezbjednost	667
Ustavni poredak i njegova zaštita	636	Zloupotreba položaja i vlasti	668
Uticaj (operacije uticaja)	637	Zona zabranjenog leta	669
Utvrdjenja i fortifikacija	638	Zračenje i radijaciona bezbjednost	670
Uzajamna pomoć (u bezbjednosti)	638	Zvjerstva (masovna zvjerstva i njihova prevencija)	671
Uzbunjivač (zviždač)	639		

Čast (vojnička i oficirska)	672	Život (pravo na život i njegova zaštita)	681
Čin (vojni čin)	672	Ženevske konvencije	681
Četa	673	Literatura	683
Čvorište (saobraćajno i komunikaciono)	674	Recenzija , Akademik prof. dr Drago Branković.	693
Čelija (organizaciona i teroristička)	675	Recenzija , Prof. dr Predrag Obrenović, pukovnik	695
Ćutanje (pravo na ćutanje)	676	Recenzija , Dr Bojan Macuh.	697
Džihadizam (nasilni)	677		
Žandarmerija	678		
Žarište (krizno i ratno)	679		
Žrtva i viktimologija	680		

ENCYCLOPEDIA OF DEFENDOLOGY
- protection, defence, security -

Authors:

Prof. Dr Duško Vejnović, Full Professor at the University of Banja Luka, President of the European Defendology Center Banja Luka
Slaven Knežević, MA, doctoral candidate at the Faculty of Political Sciences of the University of Banja Luka

Publisher:

European Defendology Center for Scientific, Political, Economic, Social, Security, Sociological and Criminological Research, Banja Luka

For the Publisher:

Prof. Dr Duško Vejnović

Reviewers:

Academician Prof. Dr Drago Branković, Academy of Sciences and Arts of the Republic of Srpska

Prof. Dr Predrag Obrenović, Colonel, Armed Forces of Bosnia and Herzegovina
Dr Bojan Macuh, Maribor, Republic of Slovenia

Editor-in-Chief:

Vesna Vejnović, BEc

Technical Editor:

Vedran Čičić

Proofreader:

Tatjana Ponorac, MA

Printed by:

Markos, Banja Luka

Circulation:

300

The Encyclopedia of Defendology is the result of research carried out under the project of the team of experts of the European Defendology Center for Scientific, Political, Economic, Social, Security, Sociological and Criminological Research Banja Luka, No. 28-118/2024 of 15 October 2024.

Preface

Every science reaches maturity at the moment it turns toward itself — when, alongside the study of its subject matter, it begins systematically to reflect on its own concepts, its own history and its own boundaries. The encyclopedia is the classic form of such self-reflection. It is not a mere collection of entries arranged alphabetically for ease of reference, but an attempt to gather, order and present the entire knowledge of a discipline as a coherent whole — to bring scattered concepts, theories, institutions and figures into mutual relation and thereby render visible the inner architecture of the science. When Diderot and d'Alembert undertook the making of their *Encyclopédie* in the eighteenth century, they did not intend merely to inventory existing knowledge; they intended to rearrange it, to show how the individual sciences and arts form a single fabric of the human mind, and by that very act of systematisation to advance knowledge itself. In that spirit, and fully conscious of the more modest scale of its own undertaking, this encyclopedia too has come into being — the first comprehensive encyclopedia of defendology in our language and, as far as its editors are aware, one of the first of its kind anywhere.

Defendology is a young science, but its subject is as old as civilisation itself. War, the threat of war, preparation for war and protection against its consequences have accompanied human communities since their earliest forms; Heraclitus' thought that *polemos* is the father of all things is not merely the rhetorical hyperbole of an archaic thinker, but an insight into the constitutive role of conflict in shaping political orders, technologies, economies and cultures. And yet the systematic, methodologically disciplined study of protection, defence and security as a single phenomenon — not of war as such, which is the subject of the art of war and of the military sciences in the narrower sense, nor of security as an abstract category of international relations, but of the entire complex by which societies defend, protect and secure themselves — is the fruit of only the more recent history of science. Defendology grew out of the need to overcome the fragmentation that long burdened this field: the military sciences dealt with armed force, criminology with internal security, international relations with foreign policy and the balance of power, sociology with the social roots of violence, economics with the costs of armament — while the whole, that which binds all these dimensions into a society's single protective-defensive system, remained without a science of its own. Defendology is the answer to that epistemological deficit. The answers to this question must be sought in the development of a new, comprehensive science of protection, defence and security, one that would re-examine the laws of the social sciences and through them connect the achievements of all the separate

protective-defensive and security disciplines, and find the optimal possibilities of the protective-defensive-security function at the global, micro and macro levels. Defendology is the comprehensive solution. It is common knowledge that knowledge about protection, defence and security is widely dispersed, because it is considered, as an all-encompassing problem, in all scientific disciplines — sociology, political science, law, philosophy, international relations and so on (yet a unified systemic approach is lacking, e.g. the examination and articulation, the flow, of the basic phenomena in this field). This now emerges as a necessity, attracting a growing number of scholars who study protection, defence and security. Protection, defence and security represent three elements (variables) whose individual equivalence can be expressed in simplified form as protection + defence = security (safety). The purpose of protection and defence is the security (safety) of living beings and of others within the natural and social system. The protective-defensive function is comprehensive and indivisible. It contains the set of factors, conditions and activities essential to the achievement of security (safety). In the science of protection, defence and security (defendology), the words protection, defence and security have their original and full meaning. Protection refers to the identification of the conditions under which a threat is posed (to a living being, a species, a society, a state, a nation) and to their reduction to a scope that does not endanger the achieved level of security (safety), e.g. the reduction of the sources and forms of endangerment and of the possibilities of their action, as well as development. Owing to the complexity of the conditions of threat and of the attainment of security (safety), protection and defence are often carried out as an integrated and simultaneous process (defendology). A major contribution to the development and affirmation of defendology has been made by the scientific research organisation European Defendology Center for Scientific, Political, Economic, Social, Security, Sociological and Criminological Research of Banja Luka. The scientific research organisation European Defendology Center has existed and worked successfully for thirty (30) years and has signed more than forty agreements on business-technical, professional and scientific cooperation with various professional and scientific institutions in the region. In the general sense, defendology can and should be defined as the general science of protection, defence and security. Its task and aim is to study the regularities that underlie the existence and exercise of the function of protecting, defending and securing living beings, above all man and human society, human communities, nations and states. To that extent defendology is by its nature an integrative and interdisciplinary science, though not in the loose sense in which interdisciplinarity is so often invoked today as an ornament. Its interdisciplinarity is constitutive: the subject of defendology — in scientific discourse, protection + defence = security, that is, a

function of society in all its complexity — cannot be grasped otherwise than through the crossing of perspectives. Political science gives it an understanding of the state and of power; sociology an understanding of social groups, conflict and cohesion; law the normative framework for the use of force; economics the logic of resources and logistics, of production and distribution under conditions of scarcity and coercion; psychology an understanding of fear, morale and combat motivation; history the depth of experience without which every theory remains abstract; the technical sciences an understanding of the means by which defence is materialised. The task of defendology is not to add these perspectives together mechanically, but to synthesise them into a theoretical framework capable of explaining how societies survive in a world in which challenges, risks and threats never disappear, but only change their form.

That threats change their form but do not disappear — this is, perhaps, the central lesson of the epoch in which this encyclopedia is coming into being. The illusion of the „end of history”, which marked the decade after the fall of the Berlin Wall, has long since been dispelled. The post-Cold War security order, founded on the assumption of the irreversibility of liberal peace and of war as an anachronism reserved for the periphery of the world system, has eroded before our eyes. The return of large-scale war to European soil, the protracted conflicts in the Middle East with far-reaching consequences for world energy markets and the global economy, the accelerating arms race, the technological revolution in the domain of autonomous combat systems, artificial intelligence and cyberspace, and the re-discovery that military power rests on a society's industrial depth, logistical endurance and mobilisation capacity — all of this has returned the questions of protection, defence and security to the very centre of political, economic and every other scientific interest. The phenomena of the war economy and wartime reindustrialisation, of the conversion of civilian production capacities to war and defence purposes, of supply-chain resilience and strategic autonomy, which until recently seemed matters for the economic history of the twentieth century, have proved to be burning questions of the present. A science that aspires to understand protection, defence and security cannot pass them by; this encyclopedia therefore devotes particular attention to them.

For the scholarly community of the region in which this encyclopedia is coming into being, these questions have an additional, painful immediacy. The Yugoslav crisis and the wars of the 1990s constitute, in analytical terms, a unique historical laboratory: the disintegration of a complex federal state with a developed and territorially integrated military-industrial complex, the fragmentation of a unified protective, defensive and security system, the improvised formation of new armies and new war economies under conditions of embargo and interna-

tional isolation, the transformation of protective, defensive and security structures and their reactivation in wartime conditions, and the long-lasting social, economic and institutional consequences of all this — few historical episodes offer defendological science so much material and so many lessons. The editors of this encyclopedia are deeply convinced that the scholarly treatment of that experience is not only a debt owed to history, to the spirit of one's own region and to one's own people, but also a contribution to general theory: what unfolded on the post-Yugoslav space in miniature, the world today observes writ large. Much the same holds for the Middle Eastern wars, whose economic repercussions — from disruptions of the oil markets to the redistribution of global flows of capital and energy — show how contemporary armed conflicts refract through the world economy and how the boundary between battlefield and marketplace is being ever more thoroughly erased.

The encyclopedic genre imposes particular obligations and particular constraints on its editors. An entry must be concise, yet it must not be superficial; it must be reliable, yet it comes into being in a field in which many concepts are contested, many boundaries fluid, and many judgements inevitably value-laden. The editors have sought to meet these challenges through the consistent application of several principles. First, the principle of conceptual rigour: every entry proceeds from a clear definition of the concept, its etymology and history, and its place within the conceptual system of defendology. Second, the principle of theoretical pluralism: where opposing schools and approaches exist in the science, the entries present them even-handedly, neither concealing disputes behind a false consensus nor abandoning the reader to relativism without orientation. Third, the principle of historical groundedness: abstract concepts are presented through historical examples, for protection, defence and security are, more than many other fields, a profession and a science of experience. Fourth, the principle of regional rootedness and universal relevance: the encyclopedia devotes due attention to our language, our institutions, our authors and our historical experience, but consistently situates them within the world professional and scientific context, convinced that provincialism and the mimicry of foreign models impoverish science in equal measure.

The structure of the encyclopedia reflects the breadth of the defendological field. The reader will find in it entries devoted to fundamental concepts — defence, protection, security, challenge, threat, risk, power, strategy; to theoretical schools and paradigms; to the institutions of national and international security systems; to the historical events and processes that have shaped the contemporary understanding of protection, defence and security; to the economic dimensions of protection, defence and security — from defence budgets and military-industrial

complexes to war economies and reindustrialisation; to technological systems and their strategic implications; to legal frameworks, from international humanitarian law to national protective, defensive and security legislation; and to figures — theorists, researchers and practitioners — whose work has marked the development of the discipline. Biographical entries have been included according to scientific contribution, not according to formal ranks or institutional positions, in the conviction that the history of science is written by ideas, not by titles.

No encyclopedia is, or can be, a finished work. The knowledge it gathers grows and changes faster than it can be catalogued; every selection of entries implies omissions that future readers will rightly contest; every formulation bears the stamp of the moment in which it arose. The editors do not regard this as a shortcoming but as the nature of things: an encyclopedia is a snapshot of a living science, not its tombstone. If this encyclopedia — this book — serves the student as a first reliable point of orientation, the researcher as a reference point of departure, the practitioner as a bridge to theory, and the wider public as testimony that protection, defence and security can and must be thought about scientifically — soberly, critically and without ideological passions — its purpose will have been fulfilled.

There remains, finally, a debt of gratitude. An encyclopedia is by definition a collective work, and this one would not have been possible without the devoted work of the team of defendology experts that has functioned and developed successfully for thirty (30) years, of the authors of the entries, of the reviewers whose critical rigour raised the quality of the manuscript, of the proofreaders and editors who watched over linguistic and conceptual consistency, and of the institutions and individuals who supported the undertaking. To all of them the editors express their sincere gratitude. Responsibility for the shortcomings that are inevitable in a work of this scope remains, of course, with the editors — as does the hope that future editions, enriched by readers' comments, will be fuller and better.

In handing this encyclopedia over to the scholarly and professional public, the editors hand it over to time as well — with the conviction that the discipline to which it is devoted, defendology, will in the decades to come be needed more than we would wish, and with the hope that the knowledge it gathers will contribute not only to the understanding of war and threat but, indirectly, to that which is the ultimate purpose of every science of protection, defence and security: the preservation of peace.

Authors

ENCYCLOPEDIE VAN DE DEFENDOLOGIE
- bescherming, defensie, veiligheid -

Auteurs:

Prof. dr. Duško Vejnović, hoogleraar aan de Universiteit van Banja Luka, voorzitter van het Europees Defendologiecentrum Banja Luka
Slaven Knežević, MA, promovendus aan de Faculteit Politieke Wetenschappen van de Universiteit van Banja Luka

Uitgever:

Europees Defendologiecentrum voor wetenschappelijk, politiek, economisch, sociaal, veiligheids-, sociologisch en criminologisch onderzoek, Banja Luka
Namens de uitgever:
Prof. dr. Duško Vejnović

Recensenten:

Academicus prof. dr. Drago Branković, Academie van Wetenschappen en Kunsten van de Republika Srpska
Prof. dr. Predrag Obrenović, kolonel, Strijdkrachten van Bosnië en Herzegovina
Dr. Bojan Macuh, Maribor, Republiek Slovenië

Hoofdredacteur:

Vesna Vejnović, econome

Technisch redacteur:

Vedran Čičić

Correctie:

Tatjana Ponorac, MA

Druk:

Markos, Banja Luka

Oplage:

300

De Encyclopedie van de defendologie is het resultaat van onderzoek in het kader van het project van het team van experts van het Europees Defendologiecentrum voor wetenschappelijk, politiek, economisch, sociaal, veiligheids-, sociologisch en criminologisch onderzoek Banja Luka, nr. 28-118/2024 van 15 oktober 2024.

Voorwoord

Elke wetenschap bereikt haar rijpheid op het moment waarop zij zich tot zichzelf wendt — wanneer zij, naast het onderzoek van haar onderwerp, systematisch begint na te denken over haar eigen begrippen, haar eigen geschiedenis en haar eigen grenzen. De encyclopedie is de klassieke vorm van zulke zelfreflectie. Zij is geen loutere verzameling lemma's, alfabetisch geordend voor het gemak van het opzoeken, maar een poging om de volledige kennis van een discipline te verzamelen, te ordenen en als een coherent geheel te presenteren — om verspreide begrippen, theorieën, instellingen en persoonlijkheden met elkaar in verband te brengen en zo de innerlijke architectuur van de wetenschap zichtbaar te maken. Toen Diderot en d'Alembert in de achttiende eeuw de samenstelling van hun *Encyclopédie* ondernamen, waren zij niet van plan enkel de bestaande kennis te inventariseren; zij wilden haar herordenen, laten zien hoe de afzonderlijke wetenschappen en vaardigheden één weefsel van de menselijke geest vormen, en door die daad van systematisering de kennis zelf vooruitbrengen. In die geest, en met het volle besef van de bescheiden omvang van de eigen onderneming, is ook deze encyclopedie ontstaan — de eerste alomvattende encyclopedie van de defendologie in onze taal en, voor zover de samenstellers bekend, een van de eerste in haar soort überhaupt.

De defendologie is een jonge wetenschap, maar haar onderwerp is zo oud als de beschaving zelf. Oorlog, de dreiging van oorlog, de voorbereiding op oorlog en de bescherming tegen de gevolgen ervan begeleiden menselijke gemeenschappen sinds hun vroegste vormen; de gedachte van Heraclitus dat *polemos* de vader van alle dingen is, is niet slechts de retorische hyperbool van een archaïsche denker, maar een inzicht in de constitutieve rol van het conflict bij de vorming van politieke ordes, technologieën, economieën en culturen. En toch is de systematische, methodologisch gedisciplineerde studie van bescherming, defensie en veiligheid als één fenomeen — niet van de oorlog als zodanig, die het onderwerp is van de krijgskunst en van de militaire wetenschappen in engere zin, noch van veiligheid als abstracte categorie van de internationale betrekkingen, maar van het gehele samenstel waarmee samenlevingen zich verdedigen, beschermen en beveiligen — pas de vrucht van de recentere wetenschapsgeschiedenis. De defendologie is voortgekomen uit de behoefte om de fragmentatie te overwinnen die dit veld lange tijd belastte: de militaire wetenschappen hielden zich bezig met de gewapende macht, de criminologie met de binnenlandse veiligheid, de internationale betrekkingen met het buitenlands beleid en het machts evenwicht, de sociologie met de maatschappelijke wortels van het geweld, de economie met de kosten van de bewapening — terwijl het geheel, datgene wat al deze dimensies verbindt tot één beschermings- en verdedigingssysteem van de samenleving, zonder eigen wetenschap bleef. De defendologie is het antwoord op dat epistemologische tekort. De antwoorden op deze vraag moeten worden gezocht

in de ontwikkeling van een nieuwe, alomvattende wetenschap van bescherming, defensie en veiligheid, die de wetten van de sociale wetenschappen zou toetsen en daardoor de verworvenheden van alle afzonderlijke beschermings-, defensie- en veiligheidsdisciplines met elkaar zou verbinden, en die de optimale mogelijkheden van de beschermings-defensie-veiligheidsfunctie op mondiaal, micro- en macroniveau zou vinden. De defendologie is de alomvattende oplossing. Het is algemeen bekend dat de kennis over bescherming, defensie en veiligheid wijdverspreid is, omdat zij als alomvattend probleem in alle wetenschappelijke disciplines wordt beschouwd — sociologie, politicologie, recht, filosofie, internationale betrekkingen enzovoort (maar er ontbreekt een uniforme systemische benadering, bijv. het onderzoek en de articulatie, de doorstroming, van de fundamentele verschijnselen op dit gebied). Dit doet zich nu voor als een noodzaak en trekt een groeiend aantal wetenschappers aan die bescherming, defensie en veiligheid bestuderen. Bescherming, defensie en veiligheid vormen drie elementen (variabelen), waarvan de onderlinge gelijkstelling in vereenvoudigde vorm kan worden uitgedrukt als bescherming + defensie = veiligheid (zekerheid). Het doel van bescherming en defensie is de veiligheid (zekerheid) van levende wezens en van anderen in het natuurlijke en maatschappelijke systeem. De beschermings- en defensiefunctie is alomvattend en ondeelbaar. Zij omvat het geheel van factoren, voorwaarden en activiteiten die wezenlijk zijn voor het bereiken van veiligheid (zekerheid). In de wetenschap van bescherming, defensie en veiligheid (de defendologie) hebben de woorden bescherming, defensie en veiligheid hun oorspronkelijke en volledige betekenis. Bescherming heeft betrekking op het identificeren van de omstandigheden waaronder een dreiging wordt gevormd (voor een levend wezen, een soort, een samenleving, een staat, een natie) en op het terugbrengen daarvan tot een omvang die het bereikte niveau van veiligheid (zekerheid) niet bedreigt, bijv. het reduceren van de bronnen en vormen van bedreiging en van de mogelijkheden van hun werking, alsmede de ontwikkeling. Vanwege de complexiteit van de dreigingsomstandigheden en van het bereiken van veiligheid (zekerheid) worden bescherming en defensie vaak uitgevoerd als een geïntegreerd en gelijktijdig proces (defendologie). Een grote bijdrage aan de ontwikkeling en de erkenning van de defendologie is geleverd door de wetenschappelijke onderzoeksorganisatie Europees Defendologiecentrum voor wetenschappelijk, politiek, economisch, sociaal, veiligheids-, sociologisch en criminologisch onderzoek uit Banja Luka. De wetenschappelijke onderzoeksorganisatie Europees Defendologiecentrum bestaat en werkt al dertig (30) jaar met succes en heeft meer dan veertig overeenkomsten inzake zakelijk-technische, professionele en wetenschappelijke samenwerking gesloten met uiteenlopende professionele en wetenschappelijke instellingen in de regio. In algemene zin kan en moet de defendologie worden gedefinieerd als de algemene wetenschap van bescherming, defensie en veiligheid. Haar taak en doel is het bestuderen van de wetmatigheden die ten grondslag liggen aan het bestaan en de uitoefening van de functie van bescherming, defensie en veiligheid van levende wezens, in het bijzonder van de mens en de menselijke

samenleving, van menselijke gemeenschappen, naties en staten. In zoverre is de defendologie naar haar aard een integratieve en interdisciplinaire wetenschap, maar niet in die vrijblijvende zin waarin interdisciplinariteit tegenwoordig vaak als versiersel wordt aangeroepen. Haar interdisciplinariteit is constitutief: het onderwerp van de defendologie — in het wetenschappelijke discours bescherming + defensie = veiligheid, dus een functie van de samenleving in al haar complexiteit — kan niet anders worden gevat dan door het kruisen van perspectieven. De politicologie geeft haar inzicht in staat en macht; de sociologie inzicht in sociale groepen, conflict en cohesie; het recht het normatieve kader voor het gebruik van geweld; de economie de logica van middelen en logistiek, van productie en verdeling onder omstandigheden van schaarste en dwang; de psychologie inzicht in angst, moreel en gevechtsmotivatie; de geschiedenis de diepte van de ervaring zonder welke elke theorie abstract blijft; de technische wetenschappen inzicht in de middelen waarmee de defensie zich materialiseert. De taak van de defendologie is niet deze perspectieven mechanisch op te tellen, maar ze te synthetiseren tot een theoretisch kader dat kan verklaren hoe samenlevingen overleven in een wereld waarin uitdagingen, risico's en dreigingen nooit verdwijnen, maar slechts van vorm veranderen.

Dat dreigingen van vorm veranderen maar niet verdwijnen — dat is misschien de centrale les van het tijdperk waarin deze encyclopedie ontstaat. De illusie van het „einde van de geschiedenis”, die het decennium na de val van de Berlijnse Muur kenmerkte, is allang vervlogen. De veiligheidsorde van na de Koude Oorlog, gebaseerd op de veronderstelling van de onomkeerbaarheid van de liberale vrede en van de oorlog als een anachronisme voorbehouden aan de periferie van het wereldsysteem, is voor onze ogen geërodeerd. De terugkeer van grootschalige oorlog op Europese bodem, de langdurige conflicten in het Midden-Oosten met verstrekkende gevolgen voor de mondiale energiemarkten en de wereldeconomie, de versnelde wapenwedloop, de technologische revolutie op het gebied van autonome gevechtssystemen, kunstmatige intelligentie en cyberspace, en de herontdekking dat militaire macht berust op de industriële diepte, het logistieke uithoudingsvermogen en het mobilisatievermogen van een samenleving — dit alles heeft de vragen van bescherming, defensie en veiligheid teruggebracht naar het middelpunt van de politieke, economische en elke andere wetenschappelijke belangstelling. De verschijnselen van de oorlogseconomie en de herindustrialisatie in oorlogstijd, van de omschakeling van civiele productiecapaciteiten naar oorlogs- en defensiedoeleinden, van de weerbaarheid van toeleveringsketens en de strategische autonomie, die tot voor kort onderwerpen van de economische geschiedenis van de twintigste eeuw leken, zijn brandende vraagstukken van het heden gebleken. Een wetenschap die aanspraak maakt op het begrijpen van bescherming, defensie en veiligheid kan er niet aan voorbijgaan; deze encyclopedie besteedt er daarom bijzondere aandacht aan.

Voor de wetenschappelijke gemeenschap van het gebied waar deze encyclopedie ontstaat, hebben deze vragen bovendien een extra, pijnlijke directheid. De Joegoslavische crisis en de oorlogen van de jaren negentig van de twintigste eeuw vor-

men, in analytisch opzicht, een uniek historisch laboratorium: het uiteenvallen van een complexe federale staat met een ontwikkeld en territoriaal geïntegreerd militair-industrieel complex, de fragmentatie van een verenigd beschermings-, defensie- en veiligheidssysteem, de geïmproviseerde vorming van nieuwe legers en nieuwe oorlogseconomieën onder omstandigheden van embargo en internationaal isolement, de transformatie van beschermings-, defensie- en veiligheidsstructuren en hun reactivering in oorlogsomstandigheden, en de langdurige maatschappelijke, economische en institutionele gevolgen van dit alles — er zijn weinig historische episoden die de defendologische wetenschap zoveel materiaal en zoveel lessen bieden. De samenstellers van deze encyclopedie zijn er diep van overtuigd dat de wetenschappelijke verwerking van die ervaring niet alleen een schuld is aan de geschiedenis, aan de geest van de eigen streek en het eigen volk, maar ook een bijdrage aan de algemene theorie: wat zich in het post-Joegoslavische gebied in het klein heeft afgespeeld, aanschouwt de wereld vandaag in het groot. Iets soortgelijks geldt voor de oorlogen in het Midden-Oosten, waarvan de economische repercussies — van verstoringen op de oliemarkten tot de herverdeling van de mondiale kapitaal- en energiestromen — laten zien hoe hedendaagse gewapende conflicten door de wereldeconomie heen breken en hoe de grens tussen slagveld en markt steeds verder vervaagt.

Het encyclopedische genre legt de samenstellers bijzondere verplichtingen en bijzondere beperkingen op. Een lemma moet beknopt zijn, maar mag niet oppervlakkig zijn; het moet betrouwbaar zijn, maar het ontstaat in een veld waarin veel begrippen omstreden zijn, veel grenzen vloeiend en veel oordelen onvermijdelijk waardegeladen. De samenstellers hebben getracht deze uitdagingen te beantwoorden door de consequente toepassing van enkele beginselen. Ten eerste het beginsel van begripsmatige strengheid: elk lemma vertrekt van een heldere bepaling van het begrip, zijn etymologie en geschiedenis, en zijn plaats in het begrippensysteem van de defendologie. Ten tweede het beginsel van theoretisch pluralisme: waar in de wetenschap tegengestelde scholen en benaderingen bestaan, worden zij in de lemma's gelijkwaardig uiteengezet, zonder geschillen te verhullen achter een valse consensus, maar ook zonder de lezer over te leveren aan een relativisme zonder oriëntatiepunten. Ten derde het beginsel van historische fundering: abstracte begrippen worden gepresenteerd aan de hand van historische voorbeelden, want bescherming, defensie en veiligheid zijn, meer dan veel andere gebieden, een vak en een wetenschap van de ervaring. Ten vierde het beginsel van regionale verworteling en universele relevantie: de encyclopedie besteedt de nodige aandacht aan onze taal, onze instellingen, onze auteurs en onze historische ervaring, maar plaatst deze consequent in de mondiale professionele en wetenschappelijke context, in de overtuiging dat provincialisme en het nabootsen van vreemde voorbeelden de wetenschap in gelijke mate verarmen.

De structuur van de encyclopedie weerspiegelt de breedte van het defendologische veld. De lezer vindt er lemma's gewijd aan de fundamentele begrippen — defensie, bescherming, veiligheid, uitdaging, dreiging, risico, macht, strategie; aan theoretische scholen en paradigma's; aan de instellingen van nationale en internationale

veiligheidssystemen; aan de historische gebeurtenissen en processen die het hedendaagse begrip van bescherming, defensie en veiligheid hebben gevormd; aan de economische dimensies van bescherming, defensie en veiligheid — van defensiebegrotingen en militair-industriële complexen tot oorlogseconomieën en herindustrialisatie; aan technologische systemen en hun strategische implicaties; aan juridische kaders, van het internationaal humanitair recht tot de nationale beschermings-, defensie- en veiligheidswetgeving; en aan persoonlijkheden — theoretici, onderzoekers en praktijkmensen — wier werk de ontwikkeling van de discipline heeft getekend. Biografische lemma's zijn opgenomen op grond van wetenschappelijke bijdrage, niet op grond van formele titels of institutionele posities, in de overtuiging dat de geschiedenis van de wetenschap wordt geschreven door ideeën, niet door titels.

Geen enkele encyclopedie is een voltooid werk, noch kan zij dat zijn. De kennis die zij verzamelt groeit en verandert sneller dan zij kan worden geïnventariseerd; elke keuze van lemma's impliceert weglatingen die toekomstige lezers terecht zullen betwisten; elke formulering draagt het stempel van het moment waarop zij ontstond. De samenstellers ervaren dit niet als een tekortkoming, maar als de aard der dingen: een encyclopedie is een momentopname van een levende wetenschap, niet haar grafmonument. Als deze encyclopedie — dit boek — de student dient als eerste betrouwbaar oriëntatiepunt, de onderzoeker als referentiepunt, de praktijkbeoefenaar als brug naar de theorie, en het bredere publiek als getuigenis dat over bescherming, defensie en veiligheid wetenschappelijk kan en moet worden nagedacht — nuchter, kritisch en zonder ideologische hartstochten — dan is haar doel vervuld.

Ten slotte rest een schuld van dankbaarheid. Een encyclopedie is per definitie een collectief werk, en deze zou niet mogelijk zijn geweest zonder de toegewijde arbeid van het team van defendologie-experts dat al dertig (30) jaar met succes functioneert en zich ontwikkelt, van de auteurs van de lemma's, van de recensenten wier kritische strengheid de kwaliteit van het manuscript heeft verhoogd, van de correctoren en redacteuren die waakten over de taalkundige en begripsmatige consistentie, en van de instellingen en personen die de onderneming hebben gesteund. Aan hen allen betuigen de samenstellers hun oprechte dank. De verantwoordelijkheid voor de tekortkomingen, die in een werk van deze omvang onvermijdelijk zijn, blijft vanzelfsprekend bij de samenstellers — evenals de hoop dat toekomstige edities, verrijkt met de opmerkingen van lezers, vollediger en beter zullen zijn.

Door deze encyclopedie aan het wetenschappelijke en professionele publiek over te dragen, dragen de samenstellers haar ook over aan de tijd — in de overtuiging dat de discipline waaraan zij is gewijd, de defendologie, in de komende decennia harder nodig zal zijn dan wij zouden wensen, en in de hoop dat de kennis die zij verzamelt niet alleen zal bijdragen aan het begrip van oorlog en dreiging, maar indirect ook aan datgene wat het uiteindelijke doel is van elke wetenschap van bescherming, defensie en veiligheid: het bewaren van de vrede.

Auteurs

ENCYCLOPÉDIE DE LA DÉFENDOLOGIE

- protection, défense, sécurité -

Auteurs:

Prof. Dr Duško Vejnović, professeur titulaire à l'Université de Banja Luka,
président du Centre européen de défendologie de Banja Luka
Slaven Knežević, MA, doctorant à la Faculté des sciences politiques de l'Université de Banja Luka

Éditeur:

Centre européen de défendologie pour les recherches scientifiques, politiques, économiques, sociales, sécuritaires, sociologiques et criminologiques, Banja Luka

Pour l'éditeur:

Prof. Dr Duško Vejnović

Relecteurs:

Académicien Prof. Dr Drago Branković,
Académie des sciences et des arts de la Republika Srpska
Prof. Dr Predrag Obrenović, colonel, Forces armées de Bosnie-Herzégovine
Dr Bojan Macuh, Maribor, République de Slovénie

Rédactrice en chef:

Vesna Vejnović, diplômée en économie

Rédacteur technique:

Vedran Čičić

Correction:

Tatjana Ponorac, MA

Impression:

Markos, Banja Luka

Tirage:

300

L'Encyclopédie de la défendologie est le résultat des recherches menées dans le cadre du projet de l'équipe d'experts du Centre européen de défendologie pour les recherches scientifiques, politiques, économiques, sociales, sécuritaires, sociologiques et criminologiques de Banja Luka, n° 28-118/2024 du 15 octobre 2024.

Préface

Toute science atteint sa maturité au moment où elle se tourne vers elle-même — lorsque, outre l'étude de son objet, elle commence à réfléchir systématiquement à ses propres concepts, à sa propre histoire et à ses propres limites. L'encyclopédie est la forme classique d'une telle réflexion sur soi. Elle n'est pas une simple somme d'entrées rangées par ordre alphabétique pour faciliter la consultation, mais une tentative de rassembler, d'ordonner et d'exposer l'ensemble du savoir d'une discipline comme un tout cohérent — de mettre en relation des concepts, des théories, des institutions et des personnalités dispersés, et de rendre ainsi visible l'architecture interne de la science. Lorsque Diderot et d'Alembert entreprirent, au dix-huitième siècle, l'élaboration de leur Encyclopédie, ils n'avaient pas l'intention de simplement inventorier le savoir existant ; ils entendaient le réorganiser, montrer comment les sciences et les arts particuliers forment un tissu unique de l'esprit humain et, par cet acte même de systématisation, faire progresser le savoir lui-même. C'est dans cet esprit, et avec la pleine conscience des dimensions plus modestes de sa propre entreprise, qu'est née cette encyclopédie — la première encyclopédie complète de la défendologie dans notre langue et, à la connaissance de ses rédacteurs, l'une des premières de ce genre en général.

La défendologie est une science jeune, mais son objet est aussi ancien que la civilisation elle-même. La guerre, la menace de guerre, la préparation à la guerre et la protection contre ses conséquences accompagnent les communautés humaines depuis leurs formes les plus anciennes ; la pensée d'Héraclite selon laquelle le *polemos* est le père de toutes choses n'est pas une simple hyperbole rhétorique d'un penseur archaïque, mais une intuition du rôle constitutif du conflit dans la formation des ordres politiques, des technologies, des économies et des cultures. Et pourtant, l'étude systématique et méthodologiquement disciplinée de la protection, de la défense et de la sécurité comme phénomène unique — non pas de la guerre en tant que telle, qui est l'objet de l'art de la guerre et des sciences militaires au sens étroit, ni de la sécurité comme catégorie abstraite des relations internationales, mais de l'ensemble par lequel les sociétés se défendent, se protègent et se sécurisent — n'est le fruit que de l'histoire plus récente de la science. La défendologie est née du besoin de dépasser la fragmentation qui a longtemps pesé sur ce champ: les sciences militaires s'occupaient de la force armée, la criminologie de la sécurité intérieure, les relations internationales de la politique étrangère et de l'équilibre des puissances, la sociologie des racines sociales de la violence, l'économie des coûts de l'armement — tandis que le tout, ce qui relie toutes ces dimensions en un système unique de protection et de défense de la société, restait sans science propre. La défendologie est la réponse à ce déficit épistémologique. Les réponses à cette question doivent être cherchées dans le développement d'une nou-

velle science globale de la protection, de la défense et de la sécurité, qui réexaminerait les lois des sciences sociales et relierait par elles les acquis de toutes les disciplines séparées de protection, de défense et de sécurité, et qui trouverait les possibilités optimales de la fonction de protection-défense-sécurité aux niveaux global, micro et macro. La défendologie est la solution globale. Il est notoire que le savoir sur la protection, la défense et la sécurité est largement répandu, parce qu'il est considéré, en tant que problème global, dans toutes les disciplines scientifiques — sociologie, science politique, droit, philosophie, relations internationales, etc. (mais il manque une approche systémique unifiée, par exemple l'examen et l'articulation, le flux, des phénomènes fondamentaux de ce domaine). Cela apparaît aujourd'hui comme une nécessité, attirant un nombre croissant de chercheurs qui étudient la protection, la défense et la sécurité. La protection, la défense et la sécurité représentent trois éléments (variables) dont l'équivalence peut s'exprimer, sous une forme simplifiée, comme protection + défense = sécurité (sûreté). Le but de la protection et de la défense est la sécurité (sûreté) des êtres vivants et des autres dans le système naturel et social. La fonction de protection et de défense est globale et indivisible. Elle contient l'ensemble des facteurs, des conditions et des activités essentiels à la réalisation de la sécurité (sûreté). Dans la science de la protection, de la défense et de la sécurité (la défendologie), les mots protection, défense et sécurité ont leur signification originelle et pleine. La protection se rapporte à l'identification des conditions dans lesquelles une menace s'exerce (sur un être vivant, une espèce, une société, un État, une nation), et à leur réduction à une ampleur qui ne menace pas le niveau de sécurité (sûreté) atteint, par exemple la réduction des sources et des formes de mise en danger et des possibilités de leur action, ainsi que le développement. En raison de la complexité des conditions de la menace et de la réalisation de la sécurité (sûreté), la protection et la défense sont souvent menées comme un processus intégré et simultané (défendologie). Une grande contribution au développement et à l'affirmation de la défendologie a été apportée par l'organisation de recherche scientifique Centre européen de défendologie pour les recherches scientifiques, politiques, économiques, sociales, sécuritaires, sociologiques et criminologiques de Banja Luka. L'organisation de recherche scientifique Centre européen de défendologie existe et travaille avec succès depuis trente (30) ans, et a signé plus de quarante accords de coopération technique, professionnelle et scientifique avec divers acteurs professionnels et scientifiques de la région. Au sens général, la défendologie peut et doit être définie comme la science générale de la protection, de la défense et de la sécurité. Sa tâche et son but sont d'étudier les régularités qui fondent l'existence et l'exercice de la fonction de protection, de défense et de sécurité des êtres vivants, en particulier de l'homme et de la société humaine, des communautés humaines, des nations et des États. En cela, la défendologie est par nature une science intégrative et interdisciplinaire, mais non dans ce sens relâché où l'interdisciplinarité est aujourd'hui souvent invoquée comme un

ornement. Son interdisciplinarité est constitutive: l'objet de la défendologie — dans le discours scientifique, protection + défense = sécurité, c'est-à-dire une fonction de la société dans toute sa complexité — ne peut être saisi autrement que par le croisement des perspectives. La science politique lui donne la compréhension de l'État et du pouvoir ; la sociologie, la compréhension des groupes sociaux, des conflits et de la cohésion ; le droit, le cadre normatif de l'usage de la force ; l'économie, la logique des ressources et de la logistique, de la production et de la répartition dans des conditions de rareté et de contrainte ; la psychologie, la compréhension de la peur, du moral et de la motivation au combat ; l'histoire, la profondeur de l'expérience sans laquelle toute théorie reste abstraite ; les sciences techniques, la compréhension des moyens par lesquels la défense se matérialise. La tâche de la défendologie n'est pas d'additionner mécaniquement ces perspectives, mais de les synthétiser en un cadre théorique capable d'expliquer comment les sociétés survivent dans un monde où les défis, les risques et les menaces ne disparaissent jamais, mais ne font que changer de forme.

Que les menaces changent de forme mais ne disparaissent pas — telle est peut-être la leçon centrale de l'époque où naît cette encyclopédie. L'illusion de la « fin de l'histoire », qui a marqué la décennie suivant la chute du mur de Berlin, s'est dissipée depuis longtemps. L'ordre de sécurité de l'après-guerre froide, fondé sur le postulat de l'irréversibilité de la paix libérale et de la guerre comme anachronisme réservé à la périphérie du système mondial, s'est érodé sous nos yeux. Le retour de la guerre de grande ampleur sur le sol européen, les conflits prolongés au Moyen-Orient aux conséquences considérables pour les marchés mondiaux de l'énergie et l'économie globale, la course aux armements accélérée, la révolution technologique dans le domaine des systèmes de combat autonomes, de l'intelligence artificielle et du cyberspace, ainsi que la redécouverte du fait que la puissance militaire repose sur la profondeur industrielle, l'endurance logistique et la capacité de mobilisation d'une société — tout cela a ramené les questions de la protection, de la défense et de la sécurité au centre même de l'intérêt politique, économique et de tout autre intérêt scientifique. Les phénomènes de l'économie de guerre et de la réindustrialisation de guerre, de la conversion des capacités de production civiles à des fins de guerre et de défense, de la résilience des chaînes d'approvisionnement et de l'autonomie stratégique, qui semblaient récemment encore relever de l'histoire économique du vingtième siècle, se sont révélés être des questions brûlantes du présent. Une science qui prétend comprendre la protection, la défense et la sécurité ne peut les contourner ; cette encyclopédie leur consacre donc une attention particulière.

Pour la communauté scientifique de l'espace où naît cette encyclopédie, ces questions ont en outre une immédiateté supplémentaire et douloureuse. La crise yougoslave et les guerres des années quatre-vingt-dix du vingtième siècle constituent, au sens analytique, un laboratoire historique unique: la désintégration d'un État fédéral complexe doté d'un complexe militaro-industriel développé et territo-

rialement intégré, la fragmentation d'un système unifié de protection, de défense et de sécurité, la formation improvisée de nouvelles armées et de nouvelles économies de guerre dans des conditions d'embargo et d'isolement international, la transformation des structures de protection, de défense et de sécurité et leur réactivation en conditions de guerre, ainsi que les conséquences sociales, économiques et institutionnelles durables de tout cela — rares sont les épisodes historiques qui offrent à la science défendologique autant de matière et autant de leçons. Les rédacteurs de cette encyclopédie sont profondément convaincus que le traitement scientifique de cette expérience n'est pas seulement une dette envers l'histoire, envers l'esprit de sa propre région et envers son peuple, mais aussi une contribution à la théorie générale: ce qui s'est joué en petit dans l'espace post-yougoslave, le monde l'observe aujourd'hui en grand. Il en va de même pour les guerres du Moyen-Orient, dont les répercussions économiques — des perturbations sur les marchés pétroliers à la redistribution des flux mondiaux de capitaux et d'énergie — montrent comment les conflits armés contemporains se réfractent à travers l'économie mondiale et comment la frontière entre le champ de bataille et le marché s'efface de plus en plus.

Le genre encyclopédique impose aux rédacteurs des obligations particulières et des contraintes particulières. Une entrée doit être concise sans être superficielle ; elle doit être fiable, alors qu'elle naît dans un champ où beaucoup de concepts sont contestés, beaucoup de frontières fluides et beaucoup de jugements inévitablement chargés de valeurs. Les rédacteurs se sont efforcés de répondre à ces défis par l'application cohérente de quelques principes. Premièrement, le principe de rigueur conceptuelle: chaque entrée part d'une définition claire du concept, de son étymologie et de son histoire, ainsi que de sa place dans le système conceptuel de la défendologie. Deuxièmement, le principe de pluralisme théorique: là où existent dans la science des écoles et des approches opposées, les entrées les exposent à égalité, sans dissimuler les controverses derrière un faux consensus, mais sans non plus abandonner le lecteur à un relativisme sans repères. Troisièmement, le principe d'ancrage historique: les concepts abstraits sont exposés à travers des exemples historiques, car la protection, la défense et la sécurité sont, plus que bien d'autres domaines, un métier et une science de l'expérience. Quatrièmement, le principe d'enracinement régional et de pertinence universelle: l'encyclopédie accorde l'attention qui leur est due à notre langue, à nos institutions, à nos auteurs et à notre expérience historique, mais les situe systématiquement dans le contexte professionnel et scientifique mondial, convaincue que le provincialisme et le mimétisme des modèles étrangers appauvrissent également la science.

La structure de l'encyclopédie reflète l'étendue du champ défendologique. Le lecteur y trouvera des entrées consacrées aux concepts fondamentaux — la défense, la protection, la sécurité, le défi, la menace, le risque, la puissance, la stratégie ; aux écoles théoriques et aux paradigmes ; aux institutions des systèmes de sécurité nationaux et internationaux ; aux événements et processus historiques qui ont façonné

la compréhension contemporaine de la protection, de la défense et de la sécurité ; aux dimensions économiques de la protection, de la défense et de la sécurité — des budgets de défense et des complexes militaro-industriels aux économies de guerre et à la réindustrialisation ; aux systèmes technologiques et à leurs implications stratégiques ; aux cadres juridiques, du droit international humanitaire aux législations nationales de protection, de défense et de sécurité ; et aux personnalités — théoriciens, chercheurs et praticiens — dont l'œuvre a marqué le développement de la discipline. Les entrées biographiques ont été retenues selon la contribution scientifique, et non selon les titres formels ou les positions institutionnelles, dans la conviction que l'histoire de la science est écrite par les idées, et non par les titres.

Aucune encyclopédie n'est, ni ne peut être, une œuvre achevée. Le savoir qu'elle rassemble croît et change plus vite qu'il n'est possible de l'inventorier ; tout choix d'entrées implique des omissions que les lecteurs futurs contesteront à juste titre ; toute formulation porte l'empreinte du moment où elle est née. Les rédacteurs ne le vivent pas comme un défaut, mais comme la nature des choses : l'encyclopédie est l'instantané d'une science vivante, et non sa pierre tombale. Si cette encyclopédie — ce livre — sert à l'étudiant de premier repère fiable, au chercheur de point de départ de référence, au praticien de pont vers la théorie, et au public plus large de témoignage qu'il est possible et nécessaire de penser scientifiquement la protection, la défense et la sécurité — avec sobriété, esprit critique et sans passions idéologiques — son but sera atteint.

Reste, enfin, une dette de gratitude. L'encyclopédie est par définition une œuvre collective, et celle-ci n'aurait pas été possible sans le travail dévoué de l'équipe d'experts en défendologie qui fonctionne et se développe avec succès depuis trente (30) ans, des auteurs des entrées, des relecteurs dont la rigueur critique a élevé la qualité du manuscrit, des correcteurs et des rédacteurs qui ont veillé à la cohérence linguistique et conceptuelle, ainsi que des institutions et des personnes qui ont soutenu l'entreprise. À tous, les rédacteurs expriment leur sincère gratitude. La responsabilité des manquements, inévitables dans une œuvre de cette ampleur, demeure, bien entendu, celle des rédacteurs — de même que l'espoir que les éditions futures, enrichies des remarques des lecteurs, seront plus complètes et meilleures.

En remettant cette encyclopédie au public scientifique et professionnel, les rédacteurs la remettent aussi au temps — avec la conviction que la discipline à laquelle elle est consacrée, la défendologie, sera dans les décennies à venir plus nécessaire que nous ne le souhaiterions, et avec l'espoir que le savoir qu'elle rassemble contribuera non seulement à la compréhension de la guerre et de la menace, mais aussi, indirectement, à ce qui est la finalité ultime de toute science de la protection, de la défense et de la sécurité : la préservation de la paix.

Auteurs

ENZYKLOPÄDIE DER DEFENDOLOGIE

- Schutz, Verteidigung, Sicherheit -

Autoren:

Prof. Dr. Duško Vejnović, ordentlicher Professor an der Universität Banja Luka,
Präsident des Europäischen Defendologie-Zentrums Banja Luka
Slaven Knežević, MA, Doktorand an der Fakultät für Politikwissenschaften der
Universität Banja Luka

Herausgeber:

Europäisches Defendologie-Zentrum für wissenschaftliche, politische,
ökonomische, soziale, sicherheitsbezogene, soziologische und kriminologische
Forschung, Banja Luka

Für den Herausgeber:

Prof. Dr. Duško Vejnović

Rezensenten:

Akademienmitglied Prof. Dr. Drago Branković, Akademie der Wissenschaften
und Künste der Republika Srpska
Prof. Dr. Predrag Obrenović, Oberst, Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina
Dr. Bojan Macuh, Maribor, Republik Slowenien

Chefredakteurin:

Vesna Vejnović, Dipl.-Ökonomin

Technischer Redakteur:

Vedran Čičić

Lektorat:

Tatjana Ponorac, MA

Druck:

Markos, Banja Luka

Auflage:

300

*Die Enzyklopädie der Defendologie ist das Ergebnis der Forschung im Rahmen des
Projekts des Expertenteams des Europäischen Defendologie-Zentrums für
wissenschaftliche, politische, ökonomische, soziale, sicherheitsbezogene,
soziologische und kriminologische Forschung Banja Luka, Nr. 28-118/2024 vom
15. Oktober 2024.*

Vorwort

Jede Wissenschaft erreicht ihre Reife in dem Augenblick, in dem sie sich selbst zuwendet — wenn sie neben der Erforschung ihres Gegenstandes beginnt, systematisch über ihre eigenen Begriffe, ihre eigene Geschichte und ihre eigenen Grenzen nachzudenken. Die Enzyklopädie ist die klassische Form solcher Selbstbesinnung. Sie ist keine bloße Summe von Stichwörtern, alphabetisch geordnet zur leichteren Suche, sondern der Versuch, das gesamte Wissen einer Disziplin zu sammeln, zu ordnen und als kohärentes Ganzes darzustellen — verstreute Begriffe, Theorien, Institutionen und Persönlichkeiten zueinander in Beziehung zu setzen und damit die innere Architektur der Wissenschaft sichtbar zu machen. Als Diderot und d'Alembert im achtzehnten Jahrhundert die Erarbeitung ihrer *Encyclopédie* unternahmen, beabsichtigten sie nicht bloß, das vorhandene Wissen zu verzeichnen; sie beabsichtigten, es neu zu ordnen, zu zeigen, wie die einzelnen Wissenschaften und Künste ein einheitliches Gewebe des menschlichen Geistes bilden, und durch diesen Akt der Systematisierung das Wissen selbst voranzubringen. In diesem Geiste, und im vollen Bewusstsein der bescheidenen Dimensionen des eigenen Unterfangens, ist auch diese Enzyklopädie entstanden — die erste umfassende Enzyklopädie der Defendologie in unserer Sprache und, soweit den Herausgebern bekannt, eine der ersten ihrer Art überhaupt.

Die Defendologie ist eine junge Wissenschaft, doch ihr Gegenstand ist so alt wie die Zivilisation selbst. Krieg, Kriegsdrohung, Kriegsvorbereitung und der Schutz vor seinen Folgen begleiten die menschlichen Gemeinschaften seit ihren frühesten Formen; Heraklits Gedanke, dass der *polemos* der Vater aller Dinge sei, ist nicht bloß die rhetorische Hyperbel eines archaischen Denkers, sondern eine Einsicht in die konstitutive Rolle des Konflikts bei der Formung politischer Ordnungen, Technologien, Volkswirtschaften und Kulturen. Und doch ist das systematische, methodologisch disziplinierte Studium von Schutz, Verteidigung und Sicherheit als einheitlichem Phänomen — nicht des Krieges als solchem, der Gegenstand der Kriegskunst und der Militärwissenschaften im engeren Sinne ist, und auch nicht der Sicherheit als abstrakter Kategorie der internationalen Beziehungen, sondern des gesamten Gefüges, mit dem sich Gesellschaften verteidigen, schützen und sichern — erst eine Frucht der neueren Wissenschaftsgeschichte. Die Defendologie ist aus dem Bedürfnis erwachsen, die Fragmentierung zu überwinden, die dieses Feld lange belastete: Die Militärwissenschaften befassten sich mit der bewaffneten Macht, die Kriminologie mit der inneren Sicherheit, die internationalen Beziehungen mit der Außenpolitik und dem Gleichgewicht der Kräfte, die Soziologie mit den gesellschaftlichen Wurzeln der Gewalt, die Ökonomie mit den Kosten der Rüstung — während das Ganze, das, was all diese Dimensionen zu einem einheitlichen Schutz- und Verteidigungssystem der Gesellschaft verbindet, ohne eigene Wissenschaft blieb. Die Defendologie ist die Antwort auf dieses epistemologische Defizit. Die Antworten auf die genannte Frage sind in der Entwicklung einer neuen, umfassenden Wissenschaft von Schutz, Verteidigung und Sicherheit zu suchen, die die Gesetze der Sozialwissenschaften überprüfen und durch sie die Er-

rungenschaften aller getrennten Schutz-, Verteidigungs- und Sicherheitsdisziplinen verbinden würde und die die optimalen Möglichkeiten der Schutz-Verteidigungs-Sicherheitsfunktion auf globaler, Mikro- und Makroebene fände. Die Defendologie ist die umfassende Lösung. Es ist allgemein bekannt, dass das Wissen über Schutz, Verteidigung und Sicherheit weit verbreitet ist, weil es als umfassendes Problem in allen wissenschaftlichen Disziplinen betrachtet wird — Soziologie, Politikwissenschaft, Recht, Philosophie, internationale Beziehungen usw. (doch fehlt ein einheitlicher systemischer Zugang, z. B. die Untersuchung und Artikulation, der Fluss, der Grundphänomene auf diesem Gebiet). Dies erweist sich nun als Notwendigkeit und zieht eine wachsende Zahl von Wissenschaftlern an, die Schutz, Verteidigung und Sicherheit erforschen. Schutz, Verteidigung und Sicherheit stellen drei Elemente (Variablen) dar, deren Gleichsetzung sich in vereinfachter Form ausdrücken lässt als Schutz + Verteidigung = Sicherheit (Geborgenheit). Der Zweck von Schutz und Verteidigung ist die Sicherheit (Geborgenheit) der Lebewesen und der anderen im natürlichen und gesellschaftlichen System. Die Schutz- und Verteidigungsfunktion ist umfassend und unteilbar. Sie enthält die Gesamtheit der Faktoren, Bedingungen und Aktivitäten, die für das Erreichen von Sicherheit (Geborgenheit) wesentlich sind. In der Wissenschaft von Schutz, Verteidigung und Sicherheit (der Defendologie) haben die Wörter Schutz, Verteidigung und Sicherheit ihre ursprüngliche und volle Bedeutung. Schutz bezieht sich auf die Identifizierung der Bedingungen, unter denen gedroht wird (einem Lebewesen, einer Art, einer Gesellschaft, einem Staat, einer Nation), und auf deren Reduzierung auf ein Maß, das das erreichte Niveau der Sicherheit (Geborgenheit) nicht bedroht, z. B. die Reduzierung der Quellen und Formen der Gefährdung und der Möglichkeiten ihres Wirkens sowie die Entwicklung. Aufgrund der Komplexität der Bedrohungsbedingungen und des Erreichens von Sicherheit (Geborgenheit) werden Schutz und Verteidigung oft als integrierter und gleichzeitiger Prozess durchgeführt (Defendologie). Einen großen Beitrag zur Entwicklung und Etablierung der Defendologie hat die wissenschaftliche Forschungsorganisation Europäisches Defendologie-Zentrum für wissenschaftliche, politische, ökonomische, soziale, sicherheitsbezogene, soziologische und kriminologische Forschung aus Banja Luka geleistet. Die wissenschaftliche Forschungsorganisation Europäisches Defendologie-Zentrum besteht und arbeitet seit dreißig (30) Jahren erfolgreich und hat über vierzig Abkommen über geschäftlich-technische, fachliche und wissenschaftliche Zusammenarbeit mit verschiedenen fachlichen und wissenschaftlichen Einrichtungen der Region unterzeichnet. Im allgemeinen Sinne kann und soll die Defendologie als allgemeine Wissenschaft von Schutz, Verteidigung und Sicherheit definiert werden. Ihre Aufgabe und ihr Ziel ist es, die Gesetzmäßigkeiten zu erforschen, die dem Bestehen und der Ausübung der Funktion des Schutzes, der Verteidigung und der Sicherheit der Lebewesen zugrunde liegen, insbesondere des Menschen und der menschlichen Gesellschaft, der menschlichen Gemeinschaften, Nationen und Staaten. Insofern ist die Defendologie ihrer Natur nach eine integrative und interdisziplinäre Wissenschaft, aber nicht in jenem laxen Sinne, in dem Interdisziplinarität heute oft als Zierde beschworen wird. Ihre Interdisziplinarität ist konstitutiv: Der Gegenstand der Defendologie — im wissenschaftlichen Diskurs

Schutz + Verteidigung = Sicherheit, also eine Funktion der Gesellschaft in ihrer ganzen Komplexität — lässt sich nicht anders erfassen als durch die Kreuzung von Perspektiven. Die Politikwissenschaft gibt ihr das Verständnis von Staat und Macht; die Soziologie das Verständnis gesellschaftlicher Gruppen, von Konflikt und Kohäsion; das Recht den normativen Rahmen der Gewaltanwendung; die Ökonomie die Logik der Ressourcen und der Logistik, der Produktion und der Verteilung unter Bedingungen von Knappheit und Zwang; die Psychologie das Verständnis von Angst, Moral und Kampfmotivation; die Geschichte die Tiefe der Erfahrung, ohne die jede Theorie abstrakt bleibt; die technischen Wissenschaften das Verständnis der Mittel, mit denen sich die Verteidigung materialisiert. Die Aufgabe der Defendologie ist es nicht, diese Perspektiven mechanisch zu addieren, sondern sie zu einem theoretischen Rahmen zu synthetisieren, der zu erklären vermag, wie Gesellschaften in einer Welt bestehen, in der Herausforderungen, Risiken und Bedrohungen niemals verschwinden, sondern nur ihre Form wandeln.

Dass Bedrohungen ihre Form wandeln, aber nicht verschwinden — das ist vielleicht die zentrale Lehre der Epoche, in der diese Enzyklopädie entsteht. Die Illusion vom „Ende der Geschichte“, die das Jahrzehnt nach dem Fall der Berliner Mauer prägte, ist längst zerstoßen. Die Sicherheitsordnung der Zeit nach dem Kalten Krieg, gegründet auf die Annahme der Unumkehrbarkeit des liberalen Friedens und des Krieges als eines Anachronismus, der der Peripherie des Weltsystems vorbehalten sei, ist vor unseren Augen erodiert. Die Rückkehr des Krieges großen Ausmaßes auf europäischen Boden, die langwierigen Konflikte im Nahen Osten mit weitreichenden Folgen für die Weltenergiemärkte und die globale Wirtschaft, das beschleunigte Wettrüsten, die technologische Revolution im Bereich autonomer Kampfsysteme, der künstlichen Intelligenz und des Cyberraums sowie die Wiederentdeckung, dass militärische Macht auf der industriellen Tiefe, der logistischen Ausdauer und der Mobilisierungsfähigkeit einer Gesellschaft beruht — all das hat die Fragen von Schutz, Verteidigung und Sicherheit in das Zentrum des politischen, ökonomischen und jedes anderen wissenschaftlichen Interesses zurückgeholt. Die Phänomene der Kriegswirtschaft und der kriegsbedingten Reindustrialisierung, der Umwandlung ziviler Produktionskapazitäten in Kriegs- und Verteidigungskapazitäten, der Resilienz der Lieferketten und der strategischen Autonomie, die bis vor kurzem als Gegenstand der Wirtschaftsgeschichte des zwanzigsten Jahrhunderts erschienen, haben sich als brennende Fragen der Gegenwart erwiesen. Eine Wissenschaft, die den Anspruch erhebt, Schutz, Verteidigung und Sicherheit zu verstehen, kann an ihnen nicht vorbeigehen; diese Enzyklopädie widmet ihnen daher besondere Aufmerksamkeit.

Für die wissenschaftliche Gemeinschaft des Raumes, in dem diese Enzyklopädie entsteht, haben diese Fragen zudem eine zusätzliche, schmerzliche Unmittelbarkeit. Die jugoslawische Krise und die Kriege der neunziger Jahre des zwanzigsten Jahrhunderts stellen im analytischen Sinne ein einzigartiges historisches Laboratorium dar: der Zerfall eines komplexen föderalen Staates mit einem entwickelten und territorial integrierten militärisch-industriellen Komplex, die Fragmentierung eines einheitlichen Schutz-, Verteidigungs- und Sicherheitssystems, die improvisierte Bildung neuer Armeen und

neuer Kriegswirtschaften unter den Bedingungen des Embargos und der internationalen Isolation, die Transformation der Schutz-, Verteidigungs- und Sicherheitsstrukturen und ihre Reaktivierung unter Kriegsbedingungen sowie die langanhaltenden gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und institutionellen Folgen all dessen — es gibt wenige historische Episoden, die der defendologischen Wissenschaft so viel Material und so viele Lehren bieten. Die Herausgeber dieser Enzyklopädie sind zutiefst überzeugt, dass die wissenschaftliche Aufarbeitung dieser Erfahrung nicht nur eine Schuld gegenüber der Geschichte, gegenüber dem Geist der eigenen Gegend und dem eigenen Volk ist, sondern auch ein Beitrag zur allgemeinen Theorie: Was sich auf dem postjugoslawischen Raum im Kleinen abspielte, beobachtet die Welt heute im Großen. Ähnliches gilt für die Nahostkriege, deren wirtschaftliche Auswirkungen — von den Störungen der Ölmärkte bis zur Umverteilung der globalen Kapital- und Energieströme — zeigen, wie sich zeitgenössische bewaffnete Konflikte durch die Weltwirtschaft brechen und wie sich die Grenze zwischen Kriegsschauplatz und Markt immer mehr verwischt.

Das enzyklopädische Genre erlegt den Herausgebern besondere Pflichten und besondere Beschränkungen auf. Ein Stichwort muss knapp sein, darf aber nicht oberflächlich sein; es muss verlässlich sein, entsteht jedoch in einem Feld, in dem viele Begriffe umstritten, viele Grenzen fließend und viele Urteile unvermeidlich wertgeladen sind. Die Herausgeber haben sich bemüht, diesen Herausforderungen durch die konsequente Anwendung einiger Grundsätze zu begegnen. Erstens, der Grundsatz der begrifflichen Strenge: Jedes Stichwort geht von einer klaren Bestimmung des Begriffs, seiner Etymologie und Geschichte sowie seines Ortes im Begriffssystem der Defendologie aus. Zweitens, der Grundsatz des theoretischen Pluralismus: Wo in der Wissenschaft einander entgegengesetzte Schulen und Ansätze bestehen, legen die Stichwörter sie gleichberechtigt dar, ohne Streitfragen hinter einem falschen Konsens zu verbergen, aber auch ohne den Leser einem Relativismus ohne Orientierung zu überlassen. Drittens, der Grundsatz der historischen Fundierung: Abstrakte Begriffe werden anhand historischer Beispiele dargestellt, denn Schutz, Verteidigung und Sicherheit sind, mehr als viele andere Gebiete, ein Beruf und eine Wissenschaft der Erfahrung. Viertens, der Grundsatz der regionalen Verwurzelung und universellen Relevanz: Die Enzyklopädie widmet unserer Sprache, unseren Institutionen, unseren Autoren und unserer historischen Erfahrung die gebührende Aufmerksamkeit, stellt sie jedoch konsequent in den weltweiten fachlichen und wissenschaftlichen Kontext, in der Überzeugung, dass Provinzialismus und die Nachahmung fremder Vorbilder die Wissenschaft gleichermaßen verarmen lassen.

Die Struktur der Enzyklopädie spiegelt die Breite des defendologischen Feldes wider. Der Leser wird darin Stichwörter finden, die den Grundbegriffen gewidmet sind — Verteidigung, Schutz, Sicherheit, Herausforderung, Bedrohung, Risiko, Macht, Strategie; den theoretischen Schulen und Paradigmen; den Institutionen der nationalen und internationalen Sicherheitssysteme; den historischen Ereignissen und Prozessen, die das gegenwärtige Verständnis von Schutz, Verteidigung und Sicherheit geprägt haben; den ökonomischen Dimensionen von Schutz, Verteidigung und Sicherheit —

von den Verteidigungshaushalten und militärisch-industriellen Komplexen bis zu den Kriegswirtschaften und der Reindustrialisierung; den technologischen Systemen und ihren strategischen Implikationen; den rechtlichen Rahmenwerken, vom humanitären Völkerrecht bis zu den nationalen Schutz-, Verteidigungs- und Sicherheitsgesetzgebungen; sowie den Persönlichkeiten — Theoretikern, Forschern und Praktikern —, deren Werk die Entwicklung der Disziplin geprägt hat. Biographische Stichwörter wurden nach dem wissenschaftlichen Beitrag aufgenommen, nicht nach formalen Rängen oder institutionellen Positionen, in der Überzeugung, dass die Geschichte der Wissenschaft von Ideen geschrieben wird, nicht von Titeln.

Keine Enzyklopädie ist ein vollendetes Werk, noch kann sie es sein. Das Wissen, das sie sammelt, wächst und verändert sich schneller, als es sich verzeichnen lässt; jede Auswahl von Stichwörtern schließt Auslassungen ein, die künftige Leser mit Recht beanstanden werden; jede Formulierung trägt den Stempel des Augenblicks, in dem sie entstand. Die Herausgeber empfinden das nicht als Mangel, sondern als die Natur der Dinge: Die Enzyklopädie ist die Momentaufnahme einer lebendigen Wissenschaft, nicht ihr Grabmal. Wenn diese Enzyklopädie — dieses Buch — dem Studenten als erster verlässlicher Orientierungspunkt dient, dem Forscher als Referenzausgangspunkt, dem Praktiker als Brücke zur Theorie und der breiteren Öffentlichkeit als Zeugnis dafür, dass über Schutz, Verteidigung und Sicherheit wissenschaftlich nachgedacht werden kann und muss — nüchtern, kritisch und ohne ideologische Leidenschaften —, dann wird ihr Zweck erfüllt sein.

Am Ende bleibt eine Schuld der Dankbarkeit. Die Enzyklopädie ist per Definition ein kollektives Werk, und diese wäre nicht möglich gewesen ohne die hingebungsvolle Arbeit des Teams von Defendologie-Experten, das seit dreißig (30) Jahren erfolgreich arbeitet und sich entwickelt, der Autoren der Stichwörter, der Rezensenten, deren kritische Strenge die Qualität des Manuskripts gehoben hat, der Lektoren und Redakteure, die über die sprachliche und begriffliche Konsistenz wachten, sowie der Institutionen und Einzelpersonen, die das Unterfangen unterstützt haben. Ihnen allen sprechen die Herausgeber ihren aufrichtigen Dank aus. Die Verantwortung für die Versäumnisse, die in einem Werk dieses Umfangs unvermeidlich sind, bleibt selbstverständlich bei den Herausgebern — ebenso wie die Hoffnung, dass künftige Ausgaben, bereichert durch die Anmerkungen der Leser, vollständiger und besser sein werden.

Indem die Herausgeber diese Enzyklopädie der wissenschaftlichen und fachlichen Öffentlichkeit übergeben, übergeben sie sie auch der Zeit — mit der Überzeugung, dass die Disziplin, der sie gewidmet ist, die Defendologie, in den kommenden Jahrzehnten nötiger sein wird, als wir es uns wünschen würden, und mit der Hoffnung, dass das Wissen, das sie sammelt, nicht nur zum Verständnis von Krieg und Bedrohung beitragen wird, sondern mittelbar auch zu dem, was der letzte Zweck jeder Wissenschaft von Schutz, Verteidigung und Sicherheit ist: der Bewahrung des Friedens.

Autoren

ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ДЕФЕНДОЛОГИИ

- защита, оборона, безопасность -

Авторы:

Проф. д-р Душко Вейнович, ординарный профессор
Университета в Баня-Луке, председатель Европейского дефендологического
центра Баня-Лука

Славен Кнежевич, магистр, докторант факультета
политических наук Университета в Баня-Луке

Издатель:

Европейский дефендологический центр научных, политических,
экономических, социальных, социологических и криминологических
исследований и исследований в области безопасности, Баня-Лука

За издателя:

Проф. д-р Душко Вейнович

Рецензенты:

Академик проф. д-р Драго Бранкович, Академия наук и
искусств Республики Сербской

Проф. д-р Предраг Обренович, полковник, Вооружённые силы
Боснии и Герцеговины

Д-р Боян Мацух, Марибор, Республика Словения

Главный и ответственный редактор:

Весна Вейнович, дипломированный экономист

Технический редактор:

Ведран Чичич

Корректор:

Магистр Татьяна Понорац

Печать:

Маркос, Баня-Лука

Тираж:

300

*Энциклопедия дефендологии — результат исследований в рамках проекта
команды экспертов Европейского дефендологического центра научных,
политических, экономических, социальных, социологических и
криминологических исследований и исследований в области безопасности
Баня-Лука, № 28-118/2024 от 15 октября 2024 года.*

Предисловие

Всякая наука достигает зрелости в тот момент, когда обращается к самой себе — когда, помимо исследования своего предмета, она начинает систематически осмысливать собственные понятия, собственную историю и собственные границы. Энциклопедия — классическая форма такого самоосмысления. Она не простая сумма статей, расположенных в алфавитном порядке для удобства поиска, а попытка собрать, упорядочить и изложить всё знание одной дисциплины как связанное целое — привести разрозненные понятия, теории, институты и личности во взаимную связь и тем самым сделать зримой внутреннюю архитектуру науки. Когда Дидро и Д'Аламбер в восемнадцатом веке взялись за создание своей *Encyclopédie*, они не намеревались лишь описать существующее знание; они намеревались переустроить его, показать, как отдельные науки и искусства образуют единую ткань человеческого разума, и самым этим актом систематизации продвинуть знание вперёд. В этом духе, и с полным сознанием более скромных масштабов собственного начинания, возникла и настоящая энциклопедия — первая всеобъемлющая энциклопедия дефендологии на нашем языке и, насколько известно составителям, одна из первых такого рода вообще.

Дефендология — молодая наука, но её предмет стар, как сама цивилизация. Война, угроза войны, подготовка к войне и защита от её последствий сопровождают человеческие сообщества с их древнейших форм; мысль Гераклита о том, что *polemos* — отец всех вещей, не просто риторическая гипербола архаического мыслителя, а прозрение конститутивной роли конфликта в формировании политических порядков, технологий, экономик и культур. И всё же систематическое, методологически дисциплинированное изучение защиты, обороны и безопасности как единого феномена — не войны как таковой, что является предметом военного искусства и военных наук в узком смысле, и не безопасности как абстрактной категории международных отношений, а всей совокупности, посредством которой общества обороняются, защищаются и обеспечивают свою безопасность, — плод лишь новейшей истории науки. Дефендология выросла из потребности преодолеть фрагментарность, долго тяготившую эту область: военные науки занимались вооружённой силой, криминология — внутренней безопасностью, международные отношения — внешней политикой и равновесием сил, социология — общественными корнями насилия, экономика — издержками вооружения, — а целое, то, что связывает все эти измерения в единую защитно-оборонительную систему общества, оставалось без своей

науки. Дефендология — ответ на этот эпистемологический дефицит. Ответы на поставленный вопрос следует искать в развитии новой всеобъемлющей науки о защите, обороне и безопасности, которая пересматривала бы законы общественных наук и через них связывала достижения всех отдельных защитно-оборонительных и относящихся к безопасности научных дисциплин, а также находила оптимальные возможности защитно-оборонительно-безопасностной функции на глобальном, микро- и макроуровне. Дефендология — всеобъемлющее решение. Общеизвестно, что знание о защите, обороне и безопасности широко распространено, поскольку оно как всеобъемлющая проблема рассматривается во всех научных дисциплинах — социологии, политологии, праве, философии, международных отношениях и т. д. (однако отсутствует единый системный подход, например исследование и артикуляция, поток, основных явлений в этой области). Ныне это проявляется как необходимость, привлекая всё большее число учёных, изучающих защиту, оборону и безопасность. Защита, оборона и безопасность представляют собой три элемента (переменные), взаимное равенство которых в упрощённой форме может быть выражено как защита + оборона = безопасность. Цель защиты и обороны — безопасность живых существ и других элементов природной и общественной системы. Защитно-оборонительная функция всеобъемлюща и неделима. Она содержит совокупность факторов, условий и видов деятельности, существенных для достижения безопасности. В науке о защите, обороне и безопасности (дефендологии) слова защита, оборона и безопасность имеют своё изначальное и полное значение. Защита относится к выявлению условий, при которых возникает угроза (живому существу, виду, обществу, государству, нации), и к их сведению до масштаба, не угрожающего достигнутому уровню безопасности, например к сокращению источников и форм угрозы и возможностей их действия, а также к развитию. Вследствие сложности условий угрозы и достижения безопасности защита и оборона часто осуществляются как интегрированный и одновременный процесс (дефендология). Большой вклад в развитие и утверждение дефендологии внесла научно-исследовательская организация Европейский дефендологический центр научных, политических, экономических, социальных, социологических и криминологических исследований и исследований в области безопасности из Баня-Луки. Научно-исследовательская организация Европейский дефендологический центр существует и успешно работает уже тридцать (30) лет и подписала более сорока соглашений о деловом, техническом, профессиональном и научном сотрудничестве с различными профессиональными и научными субъектами региона. В общем смысле дефендологию можно и должно определить

как общую науку о защите, обороне и безопасности. Её задача и цель — изучать закономерности, лежащие в основе существования и осуществления функции защиты, обороны и безопасности живых существ, прежде всего человека и человеческого общества, человеческих сообществ, наций, государств. В этом отношении дефендология по своей природе интегративная и междисциплинарная наука, но не в том расплывчатом смысле, в каком междисциплинарность сегодня часто призывается как украшение. Её междисциплинарность конститутивна: предмет дефендологии — в научном дискурсе защита + оборона = безопасность, то есть функция общества во всей её сложности — не может быть охвачен иначе, как скрещением перспектив. Политология даёт ей понимание государства и власти; социология — понимание общественных групп, конфликтов и сплочённости; право — нормативные рамки применения силы; экономика — логику ресурсов и логистики, производства и распределения в условиях дефицита и принуждения; психология — понимание страха, морального духа и боевой мотивации; история — глубину опыта, без которой всякая теория остаётся абстрактной; технические науки — понимание средств, которыми материализуется оборона. Задача дефендологии — не механически сложить эти перспективы, а синтезировать их в теоретические рамки, способные объяснить, как общества выживают в мире, в котором вызовы, риски и угрозы никогда не исчезают, а лишь меняют форму.

То, что угрозы меняют форму, но не исчезают, — это, быть может, центральный урок эпохи, в которую создаётся настоящая энциклопедия. Иллюзия «конца истории», ознаменовавшая десятилетие после падения Берлинской стены, давно развеяна. Порядок безопасности после холодной войны, основанный на предпосылке необратимости либерального мира и войны как анахронизма, отведённого периферии мировой системы, эродировал на наших глазах. Возвращение крупномасштабной войны на европейскую землю, затяжные конфликты на Ближнем Востоке с далеко идущими последствиями для мировых энергетических рынков и глобальной экономики, ускоренная гонка вооружений, технологическая революция в области автономных боевых систем, искусственного интеллекта и киберпространства, а также новое открытие того, что военная мощь покоится на индустриальной глубине, логистической выносливости и мобилизационной способности общества, — всё это вернуло вопросы защиты, обороны и безопасности в самый центр политического, экономического и всякого иного научного интереса. Феномены военной экономики и военной реиндустриализации, конверсии гражданских производственных мощностей в военные и оборонные, устойчивости цепочек поставок и стратегической автономии,

ещё недавно казавшиеся предметом экономической истории двадцатого века, оказались жгучими вопросами современности. Наука, притязающая на понимание защиты, обороны и безопасности, не может их обойти; поэтому настоящая энциклопедия уделяет им особое внимание.

Для научного сообщества пространства, на котором создаётся эта энциклопедия, эти вопросы имеют и дополнительную, болезненную непосредственность. Югославский кризис и войны девяностых годов двадцатого века представляют собой в аналитическом смысле уникальную историческую лабораторию: распад сложного федеративного государства с развитым и территориально интегрированным военно-промышленным комплексом, фрагментация единой защитной, оборонительной и безопасностной системы, импровизированное формирование новых армий и новых военных экономик в условиях эмбарго и международной изоляции, трансформация защитных, оборонительных и безопасностных структур и их реактивация в военных условиях, а также долговременные общественные, экономические и институциональные последствия всего этого — немного найдётся исторических эпизодов, которые предлагают дефендологической науке столько материала и столько уроков. Составители этой энциклопедии глубоко убеждены, что научная разработка этого опыта — не только долг перед историей, перед духом родного края и своим народом, но и вклад в общую теорию: то, что на постъюгославском пространстве разыгралось в малом, мир сегодня наблюдает в большом. Нечто подобное относится и к ближневосточным войнам, экономические последствия которых — от потрясений на нефтяных рынках до перераспределения глобальных потоков капитала и энергии — показывают, как современные вооружённые конфликты преломляются через мировую экономику и как граница между театром войны и рынком всё более стирается.

Энциклопедический жанр налагает на составителей особые обязанности и особые ограничения. Статья должна быть сжатой, но не должна быть поверхностной; она должна быть надёжной, а возникает в области, где многие понятия спорны, многие границы подвижны, а многие оценки неизбежно ценностно окрашены. Составители стремились ответить на эти вызовы последовательным применением нескольких принципов. Во-первых, принципа понятийной строгости: каждая статья исходит из ясного определения понятия, его этимологии и истории, а также его места в понятийной системе дефендологии. Во-вторых, принципа теоретического плюрализма: там, где в науке существуют противоборствующие школы и подходы, статьи излагают их равноправно, не скрывая споров за ложным консенсусом, но и не оставляя читателя релятивизму без ориентиров. В-третьих, принципа историче-

ской обоснованности: абстрактные понятия изложены через исторические примеры, ибо защита, оборона и безопасность в большей мере, чем многие другие области, — профессия и наука опыта. В-четвёртых, принципа региональной укоренённости и универсальной значимости: энциклопедия уделяет должное внимание нашему языку, нашим институтам, нашим авторам и нашему историческому опыту, но последовательно помещает их в мировой профессиональный и научный контекст, будучи убеждена, что провинциализм и подражание чужим образцам в равной мере обедняют науку.

Структура энциклопедии отражает широту дефендологического поля. Читатель найдёт в ней статьи, посвящённые основополагающим понятиям — обороне, защите, безопасности, вызову, угрозе, риску, силе, стратегии; теоретическим школам и парадигмам; институтам национальных и международных систем безопасности; историческим событиям и процессам, сформировавшим современное понимание защиты, обороны и безопасности; экономическим измерениям защиты, обороны и безопасности — от оборонных бюджетов и военно-промышленных комплексов до военных экономик и реиндустриализации; технологическим системам и их стратегическим импликациям; правовым рамкам — от международного гуманитарного права до национальных законодательств в области защиты, обороны и безопасности; а также личностям — теоретикам, исследователям и практикам, — чей труд отметил развитие дисциплины. Биографические статьи включены по научному вкладу, а не по формальным званиям или институциональным должностям, в убеждении, что историю науки пишут идеи, а не титулы.

Ни одна энциклопедия не является и не может являться завершённым трудом. Знание, которое она собирает, растёт и меняется быстрее, чем его возможно описать; всякий отбор статей подразумевает и пропуски, которые будущие читатели с полным правом будут оспаривать; всякая формулировка несёт печать момента, в который она возникла. Составители воспринимают это не как недостаток, а как природу вещей: энциклопедия — снимок живой науки, а не её надгробный памятник. Если эта энциклопедия — книга — послужит студенту первым надёжным ориентиром, исследователю — референтной отправной точкой, практику — мостом к теории, а широкой общественности — свидетельством того, что о защите, обороне и безопасности можно и должно мыслить научно — трезво, критически и без идеологических страстей, — её назначение будет исполнено.

Наконец, остаётся долг благодарности. Энциклопедия по определению коллективный труд, и эта не была бы возможна без преданной работы команды экспертов дефендологии, которая успешно действует и развивается

уже тридцать (30) лет, авторов статей, рецензентов, чья критическая строгость подняла качество рукописи, корректоров и редакторов, следивших за языковой и понятийной последовательностью, а также институтов и лиц, поддержавших это начинание. Всем им составители выражают искреннюю благодарность. Ответственность за упущения, неизбежные в труде такого объёма, остаётся, разумеется, на составителях — как и надежда, что будущие издания, обогащённые замечаниями читателей, будут полнее и лучше.

Передавая эту энциклопедию научной и профессиональной обществу, составители передают её и времени — с убеждением, что дисциплина, которой она посвящена, дефендология, в грядущие десятилетия будет нужнее, чем нам хотелось бы, и с надеждой, что знание, которое она собирает, послужит не только пониманию войны и угрозы, но, опосредованно, и тому, что составляет конечную цель всякой науки о защите, обороне и безопасности: сохранению мира.

Авторы

RECENZIJA

rukopisa *Enciklopedija defendologije* – zaštita, odbrana, bezbjednost –

autora prof. dr Duška Vejnovića, redovnog profesora Univerziteta u Banjoj Luci i Slavena Kneževića, MA, doktoranta Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Enciklopedistika kao naučna disciplina konstituuiše se i razvija u državama i kod naroda koji imaju razvijenu naučnu misiju i velike fonduse znanja iz različitih naučnih, umjetničkih i drugih oblasti društvenog života. Istorija civilizacije pokazuje da su i neke male države i malobrojni narodi uspostavili i razvijaju enciklopedistiku. U takve istorijske tokove uključuje se i Republika Srpska. Pored kapitalne Enciklopedije Republike Srpske (enciklopedija opšteg tipa u deset tomova) čije izdavanje je započelo 2017. godine vrše se pripreme za izdavanje posebnih (strukovnih) enciklopedija. U takve nove istorijski vrijedne projekte spada i Enciklopedija defendologije – zaštita, odbrana, bezbjednost.

Rukopis te nove posebne enciklopedije je sveobuhvatan, pisan na oko 700 stranica i predstavlja enciklopedijski pregled defendologije kao naučne discipline — od njenog pojmovnog utemeljenja do najsavremenijih bezbjednosnih fenomena. Riječ je o obimnom leksikografskom djelu koje kroz nekoliko stotina abecedno organizovanih odrednica, od slova A do slova Ž, sistematski obrađuje pojamovni aparat nauke o zaštiti, odbrani i bezbjednosti. Već na prvi pogled jasno je da pred sobom imamo djelo kakvo u našoj naučnoj sredini do sada nije postojalo, te da njegovo objavljivanje predstavlja događaj od prvorazrednog značaja za defendološku naučnu zajednicu.

Defendologija se kao nauka o zaštiti, odbrani i bezbjednosti na našim prostorima razvija tri decenije, prije svega zahvaljujući upornom naučnom i institucionalnom radu samog autora, koji je disciplinu utemeljio i terminološki i organizaciono. Ono što je, međutim, do sada nedostajalo jeste sistematizovan, na jednom mjestu sabran i leksikografski uređen pojamovni fond discipline. Svaka nauka koja drži do sebe mora u određenom trenutku svog razvoja dobiti enciklopediju — predmet u kojem se rasuto znanje sabira, provjerava, definiše i predaje budućim generacijama. Ovaj rukopis upravo to čini za defendologiju.

Struktura djela je dosljedno leksikografska. Odrednice su organizovane azbučnim redom kroz čitavu abecedu, pri čemu autor nije podlegao iskušenju da vještački popunjava slova koja u ovoj oblasti objektivno nose manje pojmova, što svjedoči o naučnom poštenju i disciplini u radu. Svaka odrednica pisana je kao zaokruženo

na cjelina: polazi od definicije pojma, razvija njegov teorijski kontekst, ukazuje na mjesto pojma u sistemu zaštite, odbrane i bezbjednosti i, gdje je to primjereno, na njegovu praktičnu dimenziju. Odrednice su međusobno usklađene, bez ponavljanja i protivrječnosti, što je kod djela ovog obima ima poseban leksikografski uspjeh.

Teorijska utemeljenost rukopisa zaslužuje posebnu pohvalu. Autor se ne zadržava na domaćoj literaturi, već pojmove dosljedno situira u međunarodnu naučnu raspravu — od klasika strateške misli poput Klauzevica, preko realističke škole međunarodnih odnosa (Volc, Volfers), do kopenhavske škole studija bezbjednosti (Buzan, Vejver i de Vilde) i savremenih rasprava o novim ratovima (Kaldor), kulturi mira (Galtung) i društvu rizika (Bek). Citiranje je ujednačeno i uredno, sprovedeno po APA standardu, a popis literature odražava upravo one izvore koji se u tekstu stvarno koriste. Time rukopis zadovoljava i najstrožije metodološke kriterijume koji se pred naučno djelo mogu postaviti.

Sadržinski, enciklopedija pokriva izuzetno širok tematski raspon: klasične vojne i odbrambene pojmove, savremene bezbjednosne izazove, rizike i prijetnje (terorizam, ekstremizam, hibridne prijetnje, sajber bezbjednost itd.), pojmove iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava, kao i sociološku i politikološku dimenziju zaštite, odbrane i bezbjednosti. Takva širina mogla je lako odvesti u površnost, ali autor je zadržao ujednačen naučni nivo obrade kroz čitav rukopis, što smatram najvećom vrijednošću djela.

Kritički uvid u tekstove odrednica pokazuje da je u pisanju skoro svake odrednice primjenjivan istraživački pristup, naučno-stručna obrada suštinskih pitanja zasnovana na pouzdanim izvorima, provjerenim činjenicama i u nauci (defendologiji) prihvatljivim načinima istraživanja i prikazivanja sintematizovanih činjenica.

Jezik rukopisa je jasan, precizan i terminološki dosljedan. Djelo je pisano srpskim jezikom ijekavskog izgovora, stilom koji je istovremeno naučno pouzdan i pristupačan širem krugu čitalaca — studentima zaštite, odbrane i bezbjednosti, prava, politikologije i sociologije, pripadnicima snaga zaštite, odbrane i bezbjednosti, ali i svima koje ova problematika zanima.

Imajući u vidu naučnu utemeljenost, leksikografsku dosljednost, širinu zahvata i pionirski karakter djela, sa zadovoljstvom i punom naučnom odgovornošću predlažem izdavaču da rukopis objavi kao naučno djelo — enciklopediju. Njegovim objavljivanjem defendologija dobija kapitalno referentno djelo, a naša naučna i stručna javnost pouzdan izvor znanja o zaštiti, odbrani i bezbjednosti.

U Banjoj Luci, 2. 08. 2026. godine

RECENZENT

Akademik prof. dr Drago Branković,
Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske

RECENZIJA

rukopisa *Enciklopedija defendologije* – zaštita, odbrana, bezbjednost –

autora prof. dr Duška Vejnovića i Slavena Kneževića, MA, doktoranta Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Rukopis Enciklopedije defendologije analizirao sam prevashodno sa stručnog, pravnog, politikološkog, sociološkog i vojno-odbrambenog stanovišta, sa posebnim osvrtom na upotrebljivost djela u obrazovanju i praksi sektora zaštite, odbrane i bezbjednosti. Moj opšti zaključak je nedvosmislen: riječ je o pouzdanom, stručno naučnom tačnom i praktično dragocjenom referentnom djelu na oko 700 (sedamsto) stranica.

Prva odlika koju valja istaći jeste terminološka disciplina. Oblast zaštite, odbrane i bezbjednosti kod nas dugo trpi od pojmovne neujednačenosti isti termini u različitim propisima, udžbenicima i medijima znače različite stvari. Ova enciklopedija tu zbrku presijeca: svaki pojam dobija jasnu definiciju, razgraničenje prema srodnim pojmovima i mjesto u širem sistemu. Vojni pojmovi od čina, čete i formacije do savremenih oblika organizacije i upotrebe snaga obrađeni su precizno i u skladu sa stručnom tradicijom, a istovremeno povezani sa savremenim doktrinarnim shvatanjima.

Druga snažna strana rukopisa jeste njegova pravna dimenzija. Autor dosljedno uvodi pojmove međunarodnog humanitarnog prava Ženevske konvencije sa dopunskim protokolima, pojam žrtve, zaštitu prava na život, procesna jemstva poput prava na ćutanje i time čitaocu stavlja do znanja da savremena zaštita, odbrana i bezbjednost ne postoji izvan vladavine prava. Oslon na Volcerovu teoriju pravednog rata daje etičko-pravnim odrednicama dubinu koja se u stručnim leksikonima rijetko sreće. Za pripadnike policije, vojske i bezbjednosnih agencija upravo su ove odrednice od neposredne praktične vrijednosti, jer povezuju operativni posao sa njegovim pravnim okvirom.

Treće, enciklopedija je ažurna. Pored klasičnog fonda pojmova, obrađeni su i fenomeni koji dominiraju savremenim bezbjednosnim okruženjem: terorizam i njegovo finansiranje, nasilni ekstremizam i radikalizacija, organizovani kriminal, sajber prijetnje, hibridno djelovanje, krizni menadžment i zaštita kritične infrastrukture. Obrada ovih pojmova oslanja se na relevantnu savremenu literaturu,

uključujući i standardne međunarodne priručnike za istraživanje terorizma, čime rukopis izlazi u susret potrebama praktičara koji se sa ovim izazovima svakodnevno suočavaju.

Sa stanovišta upotrebljivosti u nastavi, djelo ima izuzetan potencijal. Odrednice su pisane tako da mogu poslužiti kao polazna literatura za pripremu ispita, izradu seminarskih i završnih radova, ali i kao pomoćno sredstvo u stručnom i naučnom usavršavanju kadrova u institucijama sektora zaštite, odbrane i bezbjednosti. Abecedna organizacija omogućava brzo pronalaženje pojmova, a unutrašnja povezanost odrednica čitaoca prirodno vodi od pojma do pojma, čime se enciklopedija može čitati i kao svojevrstan udžbenik discipline.

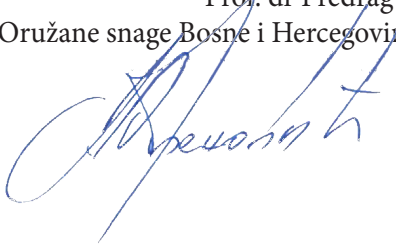
Tehnička strana rukopisa je uredna: struktura je pregledna, citiranje ujednačeno po APA standardu, popis literature potpun i usklađen sa tekstom, a jezik i pravopis na visokom nivou. Rukopis je, prema mom sudu, spreman za štampu bez potrebe za suštinskim izmjenama.

Cijeneći stručno naučnu tačnost, pravnu utemeljenost, aktuelnost i praktičnu vrijednost rukopisa, predlažem izdavaču da Enciklopediju defendologije objavi kao naučno djelo. Uvjeren sam da će ona postati nezaobilazan priručnik svima koji se zaštitom, odbranom i bezbjednosti bave profesionalno u učionici, u instituciji i na terenu.

U Banjoj Luci, 28.08.2026. godine

RECENZENT

Prof. dr Predrag Obrenović,
pukovnik, Oružane snage Bosne i Hercegovine, Sarajevo

RECENZ IJA

rukopisa *Enciklopedija defendologije* – zaštita, odbrana, bezbjednost –

autora prof. dr Duška Vejnovića i Slavena Kneževića, MA, doktoranta Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Sa posebnom pažnjom pročitao sam rukopis Enciklopedije defendologije i mogu na samom početku konstatovati: pred nama je djelo na oko 700 (sedamsto) stranica koje zaštitu, odbranu i bezbjednost ne posmatra usko, kao tehničko ili vojno pitanje, već kao složen društveni fenomen — što i jeste izvorna ideja defendologije kao naučne discipline. Upravo iz te sociološke i politikološke perspektive rukopis pokazuje svoju najveću snagu.

Savremeno društvo, kako nas uči Ulrich Bek, jeste društvo rizika: prijetnje više ne dolaze samo spolja, od neprijateljskih vojski, već iz samog tkiva modernog života — iz tehnologije, ekologije, ekonomije, migracija, informacionog prostora i slično. Autor je tu promjenu paradigme ugradio u samu koncepciju enciklopedije. Pored klasičnih odrednica o ratu, vojsci i odbrani, čitalac će naći savremene pojmove ljudske bezbjednosti, socijetalne bezbjednosti, ekološke i energetske bezbjednosti, radikalizacije, medijske i informacione dimenzije sukoba. Time enciklopedija vjerno odražava proširenje pojma zaštite, odbrane i bezbjednosti koje je u svjetskoj nauci izvršila kopenhavska škola, a koje autor dosljedno prati i primjenjuje na naše društvene prilike.

Kao naučnog radnika, sociologa, posebno me raduje što kroz čitav rukopis provijava razumijevanje da zaštita, odbrana i bezbjednost nije stanje koje garantuju isključivo institucije sile, već vrijednost koja se gradi u društvu — kroz kulturu mira, povjerenje u institucije, vladavinu prava i demokratsku civilnu kontrolu nad sektorom zaštite, odbrane i bezbjednosti. Odrednice posvećene civilno-vojnim odnosima, na tragu Hantingtonove klasične studije o vojniku i državi, kao i pojmovi strukturnog nasilja i pozitivnog mira preuzeti iz nobelovca, Galtungove mirovne tradicije, daju rukopisu humanističku dimenziju koja ga izdvaja od uobičajenih vojnih leksikona. Zaštita, odbrana i bezbjednost je u ovom djelu, u krajnjoj liniji, uvijek zaštita, odbrana i bezbjednost čovjeka, društva i države.

Politikološka dimenzija rukopisa takođe je pouzdano obrađena. Autor precizno razlikuje nivoe bezbjednosti — individualni, nacionalni, regionalni i globalni

— i jasno prikazuje institucionalnu arhitekturu sistema zaštite, odbrane i bezbjednosti demokratske, moderne pravne države. Pojmovi meke moći, odvrćanja, ravnoteže snaga i kolektivne bezbjednosti obrađeni su sa razumijevanjem međunarodnih odnosa kao discipline, uz oslonac na relevantnu svjetsku literaturu od Volca do Naja. Vrijedno je istaći i da autor pojmove ne prenosi mehanički iz strane literature, već ih promišlja u kontekstu našeg društva, njegovog istorijskog iskustva i njegovih specifičnih zaštitnih, odbrambenih i bezbjednosnih izazova.

Sa stanovišta metodologije društvenih nauka, rukopis je uzoran. Odrednice su pisane ujednačenim naučnim stilom, pojmovi se definišu precizno, a različita teorijska stanovišta prikazuju se korektno i bez ideoloških natruha. Naučni aparat je uredan, literatura relevantna i provjerljiva, a odnos prema izvorima odgovoran. Enciklopedija pri tome ne gubi čitljivost: pisana je jezikom koji student prve godine može pratiti, a da istovremeno iskusnom istraživaču nudi pouzdanu referentnu tačku.

Društveni značaj ovog djela prevazilazi akademske okvire. U vremenu u kojem se o zaštiti, odbrani i bezbjednosti u javnom prostoru govori mnogo, a zna malo, u kojem pojmovi poput terorizma, ekstremizma ili hibridnog rata kruže medijima često bez ikakvog pojmovnog utemeljenja, enciklopedija ovakvog profila obavlja i važnu prosvjetiteljsku funkciju: vraća pojmovima njihovo precizno značenje i podiže kulturu javnog govora o zaštiti, odbrani i bezbjednosti.

Na osnovu svega izloženog, sa punim uvjerenjem predlažem izdavaču objavljivanje rukopisa Enciklopedija defendologije kao naučnog djela. Riječ je o kapitalnom doprinosu ne samo defendologiji, već i sociologiji i politikologiji zaštite, odbrane i bezbjednosti na našim prostorima.

U Mariboru, Republika Slovenija,
30. 07. 2026. godine

RECENZENT
Dr Bojan Macuh,
Fakultet za komercijalne in poslovne nauke,
Celje, Republika Slovenija

